

Prądnik. Prace Muz. Szafera	30	229–258	2020
-----------------------------	----	---------	------

MARIAN MYSZKA

Kraków, e-mail: myszykrakow@wp.pl

**ARCHEOLOGICZNE BADANIA ZAMKU
W KORZKWI KOŁO KRAKOWA W LATACH 1998–2000**

Archaeological research of Korzkiew Castle, near Kraków, in 1998–2000

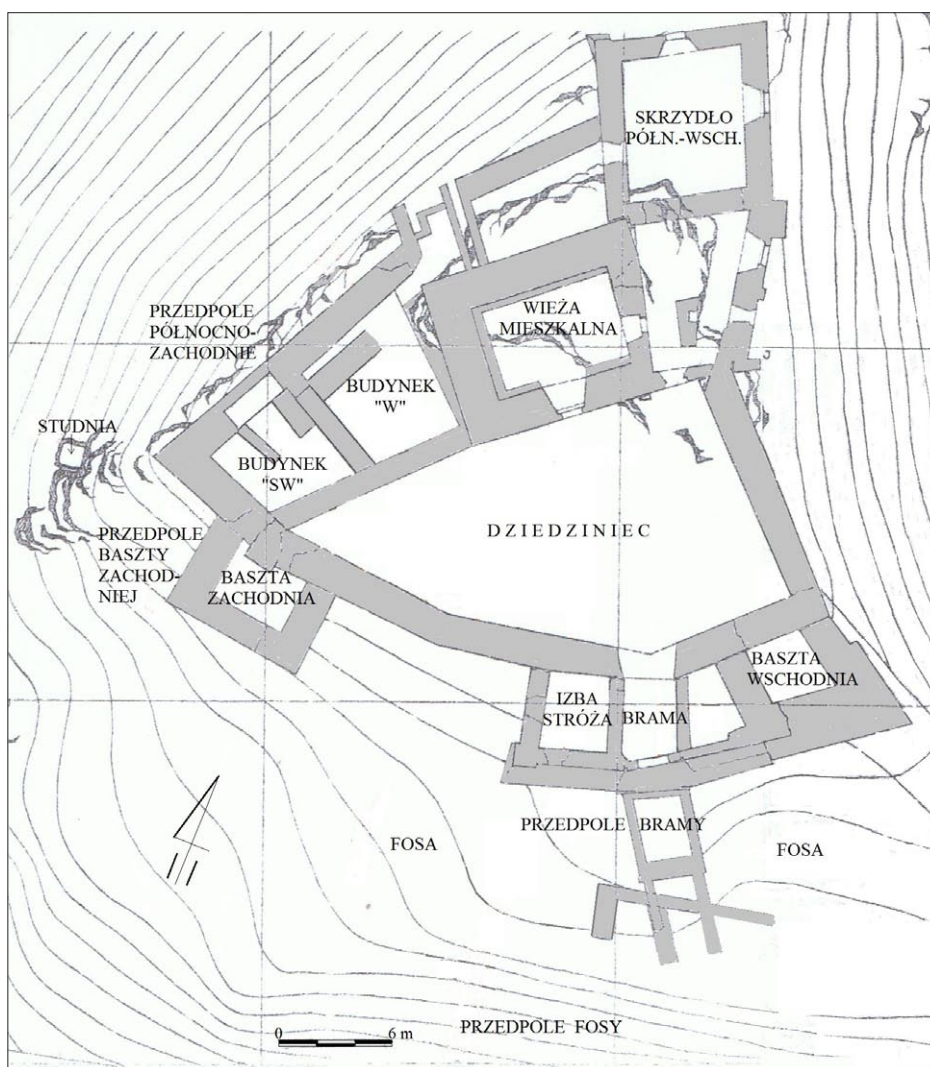
Abstract. The article is a summary of the results of archaeological rescue research carried out in 1998–2000 during the reconstruction of the castle in Korzkiew near Krakow. The study referred to the results of architectural and archaeological research carried out in 1969–1971. The research resulted in the defining of the method of building a defensive wall foundation in the second half of the 14th century and the discovery of the relics of buildings in the western part of the courtyard from the 17th century. A unique find is a clay form for baking gingerbread from the second half of the 17th century.

Key words: Korzkiew, a medieval castle, building a defensive wall, a courtyard buildings, a form for baking gingerbread

WSTĘP

Zamek w Korzkwi, gm. Zielonki znajduje się na skalnym cyplu wysuniętym w dolinę Korzkiewki, która jest lewobrzeżnym dopływem Prądnika. Pierwszy opis zamku (nie licząc wcześniejszych, lakonicznych wzmianek) wraz z rysunkiem i historią budowy został opublikowany w XIX wieku, kiedy nie pełnił już, od pierwszej połowy tego stulecia, funkcji rezydencji obronnej (Zamorski 1860: 152). Obszerna monografia historyczna obiektu, ze szczegółowym opisem i planem pomieszczeń powstała pół wieku później (Tomkowicz 1912: 272–285, fig. 3). Do końca XX wieku zamek w Korzkwi doczekał się kilku następujących opracowań historycznych (Sukertowa 1923: 74–77; Małkiewicz 1959; Szczaniecki 1998). Opis i historia zamku zamieszczane były w wydawnictwach katalogowych (K.Z.Szt. 1953: 292–293) oraz w monograficznych opracowaniach zamków na terenie Małopolski (Kornecki 1966: 71–72; Leńczyk 1983: 22; Bogdanowski 1994: 148–149; Kołodziejski 1994: 145–147) oraz całego kraju (Guerquin 1974: 156–157; Kajzer, Kołodziejski, Salm 2001: 229–230).

Historia zamku zamieszczona w najnowszych opracowaniach oparta jest na informacjach pochodzących ze źródeł pisanych oraz na wynikach badań architektonicznych, przeprowadzonych w latach 1969–1971 (Niewalda 1969; Niewalda 1971: 378–381; Nie-

Ryc. 1. Korzkiew- zamek. Elementy układu przestrzennego obiektu (wg W. Niewaldy) i jego otoczenia

Fig. 1. Korzkiew Castle. Elements of the spatial arrangement of the castle (according to W. Niewalda) and its surroundings

walda 1972; Niewalda 1995: 101–112). W oparciu o wymienione wyżej opracowania oraz wyniki dotychczasowych badań architektonicznych i archeologicznych przedstawiono historię powstania i przekształceń zamku.

Początki zamku w Korzkwi datowane są na II połowę XIV wieku. Na kulminacji cypla nad doliną Korzkiewki wzniesiono wówczas kamienną wieżę mieszkalną (ryc. 1), prostokątną w rzucie, z wąskimi strzelnicami w ścianach. Masywna budowla mieszkalno-obronna jest najstarszym elementem zamku, zatem musiała być wzniesiona pomiędzy rokiem 1352, w którym Jan z Syrokomli kupił górę Korzkiew, a rokiem 1388, kiedy wymieniany był

w źródłach burgrabia Mathias, co stanowi potwierdzenie istnienia zamku. Równocześnie z budową wieży lub nieco później, ale również w II połowie XIV wieku – zamek otoczony został kamiennym murem obronnym. Mur ten otaczał dziedziniec o nieregularnym kształcie, rozciągający się wachlarzowato po południowej stronie wieży mieszkalnej (ryc. 1). Przebieg muru był dostosowany do ukształtowania wzgórza: poprowadzono go wzdłuż stromych zboczy od północnego wschodu i od zachodu, a w narożniku południowo-zachodnim i południowo-wschodnim linia muru załamywała się ostro. Od południa mur obronny zamku przecinał łagodne zbocze wzgórza.

W XV wieku (około połowy) dostawiono do muru obronnego dwie baszty: wschodnią i zachodnią (ryc. 1). W tym samym czasie na krawędzi dolnej platformy południowego stoku wzgórza usypany został wał ziemny, a przed murem uformowano suchą fosę.

W kolejnej fazie, datowanej na podstawie badań architektonicznych na ostatnią ćwierć XVI wieku, nastąpiła gruntowna, renesansowa przebudowa zamku, a do muru obronnego dostawiono budynek bramny.

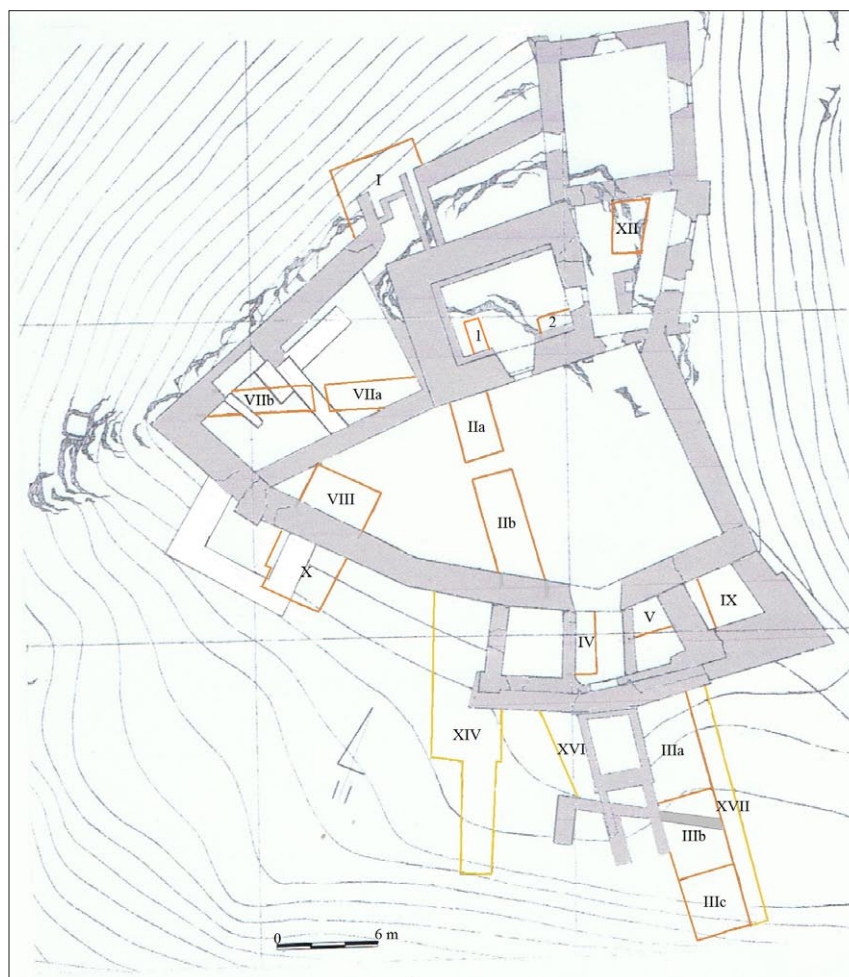
Dalsza rozbudowa zamku nastąpiła w XVII wieku i obejmowała zachodnią część obecnego dziedzińca oraz bramę. W wyniku badań architektonicznych ustalono, że w pierwszej połowie XVII wieku zawaliła się czołowa ściana bramy. Po jej odbudowaniu została wzmocniona od zewnątrz oszkarpowaniem. Równocześnie przebudowany został podjazd do zamku, który wsparty został na ceglanej arkadzie przerzuconej nad fosą. Wnętrze bramy podzielono na sień przejazdową i małe pomieszczenie po wschodniej stronie przejazdu. Około połowy XVII wieku wstawiono kamienny portal bramy, którego próg umieszczono ponad poziomem wcześniejszej nawierzchni sieni przejazdowej. Obecnie w zamku funkcjonuje luksusowy hotel oraz sale bankietowe.

Badania zamku w Korzkwi zostały rozpoczęte w 1969 roku. Wiązały się one z odgruzowaniem ruin w latach 1968–1969 (Niewalda 1969: 13; Niewalda 1995: 101) przez Komitet Badań i Odbudowy Zamku w Korzkwi, działający przy PTTK Oddział Kraków, którym kierował prof. Jerzy Małecki (1921–2007), członek Rady Naukowej OPN w latach 1976–1995. W ramach tych prac, finansowanych przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie, architekt Waldemar Niewalda wykonał w 1969 roku inwentaryzację architektoniczną ruin zamku i badania architektoniczno-historyczne, na podstawie których dokonał rozwarstwienia chronologicznego obiektu (Niewalda 1969: 40–44). W latach 1970 i 1971 badania obejmowały umocnienia obronne zamku (Niewalda 1972; Lelek 2004: 13). W wyniku przeprowadzonych badań W. Niewalda wyróżnił cztery fazy rozwojowe zamku, a publikacje dokonanych odkryć (Niewalda 1995: 103; Niewalda 1998: 51–52) pozwoliły na uzupełnienie historii zamku, znanej przedtem z opracowań opartych tylko na źródłach pisanych.

Równocześnie z badaniami architektonicznymi zamku prowadzone były badania archeologiczne (ryc. 2). W 1969 roku Magdalena Mączyńska przeprowadziła badania archeologiczne obejmujące 13 wykopów, których rezultaty zostały przedstawione przez nią w krótkim sprawozdaniu (Mączyńska 1969: 1–4)¹. W latach 1970–1971 badania archeologiczne, którymi kierowała Romualda Lelek, koncentrowały się na przedpolu bramy (Lelek 2004: 13–14, ryc. 2).

Wznowienie prac badawczych nastąpiło po zmianie właściciela obiektu w 1997 roku. Ratownicze badania archeologiczne na terenie zamku w Korzkwi przeprowadził w latach 1998–2000 autor niniejszego opracowania, na zlecenie „Donimirski Pałac Pugetów

¹ Zaginęła niestety dokumentacja rysunkowa tych badań; plan zamku z lokalizacją wykopów zamieścił w swoim sprawozdaniu W. Niewalda (Niewalda 1969).

Ryc. 2. Korzkiew – zamek. Lokalizacja wykopów archeologicznych wykonanych w latach 1969–1971 (wg W. Niewaldy i R. Lelek).

Fig. 2. Korzkiew Castle. Location of archaeological excavations from 1969–1971 (according to W. Niewalda and R. Lelek)

Business Center”. Prace archeologiczne towarzyszyły wszystkim robotom ziemnym wykonywanym przy odbudowie zamku i miały charakter nadzoru badawczego wykopów budowlanych. Największy zakres robót ziemnych wykonany został na dziedzińcu, gdzie zaprojektowana została kondygnacja podziemna. Wykopy budowlane (w bramie, na dziedzińcu, w miejscu budynków „W” i „SW”) wykonane zostały w celu uzyskania kubatury podziemnej lub w związku z zakładaniem (na przedpolu) instalacji wodociągowej. Zakres badań archeologicznych prowadzonych w wykopach budowlanych uzależniony był od postępu robót ziemnych. W celu rozpoznania badawczego obiektu, poza wykopami budowlanymi, założono tylko kilka niewielkich wykopów: w izbie stróża, przy baszcie zachodniej i na przedpolu zachodnim.

OPIS WYKOPÓW I NAWARSTWIENÍ

Wykopy wykonane w latach 1998–2000 oznaczano (w kolejności ich wykonywania) numerami od XVIII do XXXI (ryc. 3). W sygnowaniu wykopów kontynuowano oznaczenia stosowane podczas poprzednich badań, w latach 1969–1971; ostatni z wykonanych wówczas wykopów oznaczony był numerem XVII.

Pomiary głębokości dla opisu stratygrafii i lokalizacji znalezisk wykonywano w każdym wykopie od powierzchni terenu. Relacje poziomu terenu w każdym wykopie do reperu roboczego (Rp) podane są w dokumentacji rysunkowej oraz w części opisowej opracowania. Za reper roboczy został przyjęty poziom cementowej posadzki sklepionego pomieszczenia zajmującego parter wieży mieszkalnej, którego wartość bezwzględna ustalono na 301,70 m n.p.m. (z tolerancją błędu do 6 cm). Przed rozpoczęciem prac na zamku nie została bowiem wykonana aktualizacja inwentaryzacji geodezyjnej oraz pomiary wysokościowe, co stwarzało pewne utrudnienie w dokumentowaniu odkryć na terenie zamku i w opracowaniu analizy porównawczej stratygrafii. Poziom cementowej wylewki pomieszczenia znajdował się 76 cm ponad progiem wejścia do zamku i 508 cm ponad kamiennym progiem bramy oraz 105 cm poniżej poziomu „0” przyjętego w inwentaryzacji architektonicznej z 1969 roku.

W wyniku robót zabezpieczających, badawczych i budowlanych wykonanych w latach 1968–1971 oraz 1998–2000 w obrębie murów obronnych zamku zostały całkowicie usunięte historyczne nawarstwienia kulturowe.

Badania archeologiczne obejmowały wykopy usytuowane w obrębie wieży mieszkalnej i budynku bramnego oraz na terenie dziedzińca i na przedpolu zamku (ryc. 3). W każdej z wymienionych partii zamku stwierdzono odmienną stratygrafię, dlatego dla każdej ustalono odrębną nomenklaturę nawarstwień kulturowych. Pozostałości dawnych obiektów osadniczych oraz nawarstwienia kulturowe odkryte w latach 1998–2000 na terenie zamku w Korzkwi opisano oddzielnie dla poszczególnych elementów założenia, w obrębie których wykonywane były prace ziemne. W całym opracowaniu, zarówno w części tekstowej, jak i ilustracyjnej zachowano jednolity układ prezentacji źródeł i wyników – w kolejności od wieży mieszkalnej w centrum obiektu – do przedpola zamku (ryc. 1).

W niniejszym artykule zamieszczono opisy odsłoniętych w wykopach murów oraz wybranych warstw, szczególnie związanych z budową poszczególnych obiektów i pełniących funkcję nawierzchni. Pominęto opisy współczesnych nawarstwień i wkopów oraz nowożytnych nasypów i warstw o nieokreślonej funkcji. Kompletny opis nawarstwień i zabytków ruchomych został zamieszczony w opracowaniu wyników badań (Myszka 2003), przekazany Inwestorowi i do archiwum Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Krakowie.

Wieża mieszkalna

Prostokątna w rzucie budowla, o osi SW-NE, zbudowana z łamanego kamienia wapiennego usytuowana jest na kulminacji wzgórza, gdzie skała wapienna wychodzi na powierzchnię. Grubość murów wynosi od 1,5 do 2,4 m. Parter wieży zajmuje jednoprzestrzenne pomieszczenie o planie prostokątnym, usytuowane na osi SW-NE, o wymiarach 740 × 480 cm. Pomieszczenie nakrywa sklepienie kolebkowe z lunetami. Budowla jest najstarszym elementem zamku i według badań architektonicznych została wzniesiona w II połowie XIV wieku (Niewalda 1969: 40–41; Niewalda 1972: 15; Niewalda 1995: 108; Niewalda 1998: 51).

Współczesną nawierzchnię pomieszczenia na parterze stanowiła wylewka cementowa, znajdująca się 78 cm ponad progiem zamku i 508 cm ponad progiem bramy zamkowej. Poziom wylewki został przyjęty za reper roboczy (Rp) dla pomiarów głębokościowych we wszystkich wykopach na terenie zamku.

W 1969 roku M. Mączyńska i W. Niewalda wykonali przy ścianie południowo-wschodniej pomieszczenia dwa wykopy sondażowe (Niewalda 1969): sondę 1 i sondę 2 (w narożniku południowo-wschodnim).

W 1999 roku wykonany został przez ekipę budowlaną wykop XX, usytuowany przy ścianie północno-wschodniej, po północnej stronie wejścia (ryc. 3). Długość wykopu (po linii W-E) wynosiła 280 cm, szerokość od 170 do 225 cm, głębokość 130 cm (od głębokości 50–60 cm wykop wykuty był w skale).

W wykopie odsłonięty został fundament północno-wschodniej ściany wieży, który posadowiony jest na skale wapiennej, na głębokości 40–50 cm. Strop skały wapiennej przebiegał na głębokości od 35 cm w części południowo-wschodniej, do 55 cm przy fundamencie północno-wschodniej ściany i 85 cm w części środkowej. Strop skały wykazuje spadek ku południowemu zachodowi.

Najstarsza warstwa (IVb), występowała tylko na niewielkiej powierzchni w zagłębieniu skały wapiennej (ryc. 4), na głębokości od 50 cm w części południowej do 80 cm w części północnej. Była to warstwa rozłusowanej zaprawy wapiennej z gruzem wapiennym, o grubości 5 cm, która może być śladem budowy wieży w II połowie XIV wieku. Na warstwie budowlanej, także w obniżeniu skały wapiennej, zalegała warstwa (IVa), o grubości 1–3 cm. Była to szaro-brunatna glina z opalonymi kamieniami i kawałkami spalonego drewna, która jest prawdopodobnie śladem paleniska.

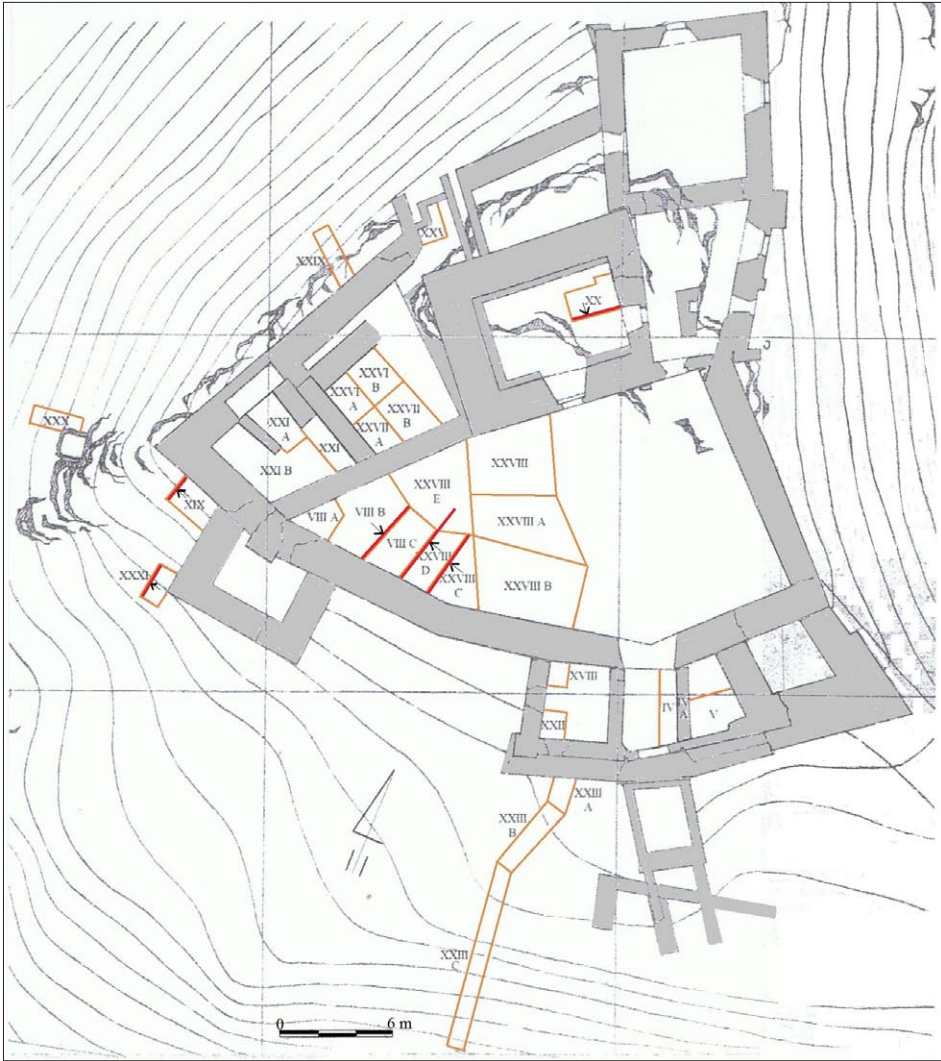
Kolejna warstwa budowlana (IIIb) również ograniczała się do w/w zagłębienia (ryc. 4). Na głębokości od 55 cm w części południowej do 65 cm w części północnej, występowała rozłusowana zaprawa wapienna z drobnym gruzem wapiennym. Warstwa, o grubości od 2 cm w części południowej do 10 cm w części północnej, może być interpretowana jako ślad przebudowy ścian wieży. Na głębokości od 35 cm w części południowo-wschodniej do 65 cm w części północno-zachodniej (ryc. 4) przebiegała warstwa (IIIa) gliny z ciemno-brunatną ziemią, o grubości od 2–3 cm w części północnej do 10–15 cm w części południowej. W północno-wschodniej części wykopu warstwa zalegała bezpośrednio na skale wapiennej. Była to prawdopodobnie nawierzchnia pomieszczenia, w postaci glinianego klepiska, o spadku w stronę środka izby. Znalezione w niej fragment brzuśca dzbanka, datowany na okres od połowy XV do połowy XVI wieku.

Nad klepiskiem, na głębokości od 25 do 40 cm, wyróżniono następną warstwę budowlaną (IIb), która zawierała okruchy gruzu ceglanego. Może być ona śladem remontu ściany lub budowy sklepienia izby, które datowane jest przez architekta na lata 80. XVI wieku (Niewalda 1969: 43; Niewalda 1995: 109).

Wyżej zalegały warstwy z okresu nowożytnego, których bliższej chronologii nie można określić z powodu braku w nich zabytków ruchomych. Na warstwach tych położona została współczesna wylewka betonowa.

Budynek „W”

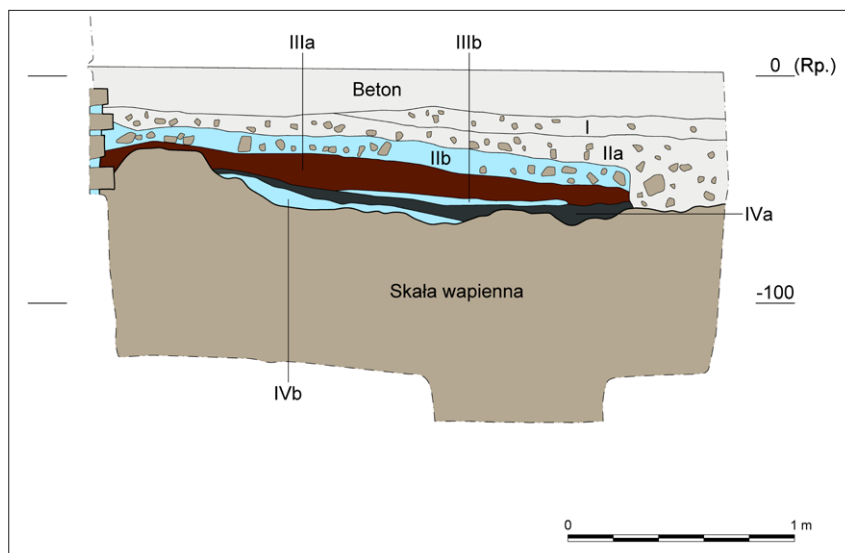
Niezachowany do czasów współczesnych budynek znajdował się w północno-zachodniej części pierwotnego dziedzińca i przylegał do zachodniej ściany wieży mieszkalnej oraz do północno-zachodniego odcinka muru obronnego.

Ryc. 3. Korzkiew – zamek. Lokalizacja wykopów archeologicznych wykonanych w latach 1998–2000. Oprac. M. Myszka

Fig. 3. Korzkiew Castle. Location of archaeological excavations from 1998–2000. Compiled by M. Myszka

Wymiary budynku, o nieregularnym rzucie, wynosiły 550–650 (po linii W-E) × 500–600 cm. Był to prawdopodobnie budynek gospodarczy (oficyna, kuchnia?), który łączył się (wąskim przejściem pomiędzy narożnikiem wieży mieszkalnej i murem obronnym) z niewielkim pomieszczeniem sanitarnym z kanałami, odkrytym w 1969 roku po północnej stronie wieży (Niewalda 1969: 43; Niewalda 1995: 109).

Ryc. 4. Korzkiew – zamek, wykop XX. Przekrój nawarstwień w wieży mieszkalnej. Oprac. R. Myszka.

Fig. 4. Korzkiew Castle, trench XX. Cross-section through layers in the residential tower. Compiled by R. Myszka

W 1969 roku, w zachodniej części dziedzińca wykonany został wykop VIIa, o szerokości 150 cm, przebiegający ukośnie – od południowo-zachodniego narożnika wieży do narożnika muru obronnego (ryc. 2). W wykopie VIIa odkryto mury ceglane, stanowiące pozostałości północno-wschodniego narożnika budynku „W”.

W 1999 roku wewnątrz budynku zostało przekopane przez ekipę budowlaną do skały wapiennej. Dokumentacja archeologiczna realizowana była w ramach czterech wykopów (ryc. 3): XXVIA, B i XXVIIA, B, które odpowiadają kolejnym etapom prac ziemnych w obrębie budynku. Wykop XXVIA, o wymiarach 250 (po linii W-E) × 150 cm i głębokości od 40 w części północnej do 140 cm w części południowej zajmował południowo-zachodnią część budynku. Wykop XXVIB, o wymiarach 250 (po linii W-E) × 190 cm i głębokości 30–50 cm zajmował część północno-zachodnią. Wykop XXVIIA, o wymiarach 300 (po linii W-E) × 150 cm i głębokości 170 cm obejmował część południowo-wschodnią. Wykop XXVIIIB, o wymiarach 300 (po linii W-E) × 190 cm i głębokości od 40 do 170 cm obejmował część północno-wschodnią. Wykopy wykonane w tej części zamku nie przylegały do północno-zachodniego odcinka muru obronnego.

W wymienionych wykopach odkryto reliktury ścian budynku „W”, który ograniczony był od północy budynkiem wieży, a od zachodu – murem obronnym zamku. Od pozostałych partii dziedzińca oddzielony był murem ceglany, dostawionym do południowo-zachodniego narożnika wieży mieszkalnej, na przedłużeniu jej ściany południowej. Mur ceglany, o szerokości od 95 do 120 cm, posadowiony został na kamiennym fundamencie, z pozostawieniem obustronnej odsadzki. Kamienny fundament południowo-wschodniej ściany budynku posadowiony jest na skale wapiennej, na głębokości od 30 cm w części północno-wschodniej – do 120 cm w części południowo-zachodniej. Przy narożniku wieży ceglany mur budynku „W” posadowiony jest bezpośrednio na skale wapiennej, na głębokości 50 cm.

Czwartą ścianę budynku stanowił mur południowo-zachodni, o szerokości 125 cm, który oddzielał go od sąsiedniego budynku („SW”). Mur ten posadowiony jest na skale wapiennej: w części zachodniej, na głębokości 115 cm, a w pozostałych partiach – na głębokości 150 cm. Do głębokości 65 cm mur jest licowany. Na głębokości 90–110 cm widoczny jest poziomy odcisk deski z szalowania.

W północno-zachodniej części budynku odsłonięto tuż pod powierzchnią mur kamienny, o szerokości 120 cm. Przebiega on równolegle do północno-zachodniego odcinka muru obronnego zamku, w odległości 70 cm od niego. Odkryty mur posadowiony jest na głębokości 20–50 cm, częściowo na skale wapiennej, a częściowo na warstwach nasypowych.

W północnej części budynku, wzdłuż muru ceglanego (o szerokości od 25 do 150 cm w części północnej), przylegającego do ściany wieży mieszkalnej, skała wapienna występowała tuż pod powierzchnią. W obrębie budynku krawędź skały wapiennej biegnie ukośnie w stosunku do osi wieży, po linii północny wschód – południowy zachód. W północno-wschodniej części pomieszczenia strop skały znajdował się na głębokości 20–30 cm, w części północnej – na głębokości 55 cm, a w części południowo-wschodniej – na głębokości 140–170 cm. Strop skały opadał stromo ku południowemu zachodowi.

Na skale, w części południowej obiektu zalegały nasypy, o łącznej grubości do 120 cm. Składał się na nie nasyp gliniasty (IVc), wypełniający obniżenie skały wapiennej przy fundamencie budynku oraz nasypy (IIIa, IVb) zawierające zaprawę i gruz wapienny, które związane były z budową kamiennego fundamentu budynku. W nasypach znaleziono ułamki naczyń i kafli z XVI–XVII wieku. W części zachodniej obiektu zalegała na skale warstwa budowlana (IIIb), w postaci zaprawy wapiennej z gruzem ceglanym i wapiennym, którą można wiązać z budową ścian budynku. Na podstawie zabytków ceramicznych pochodzących z nasypów, można datować powstanie budynku „W” na XVII wiek.

Tuż pod współczesną nawierzchnią, która znajdowała około 350 cm poniżej wnętrza wieży mieszkalnej, odsłonięta została posadzka ceglana, która zachowała się fragmentarycznie. Posadzka ułożona była z cegieł-palcówek położonych płasko, ukośnymi rzędami w stosunku do ścian pomieszczenia (ryc. 5). Podłoże posadzki ceglanej stanowiła warstwa (II) żółtej gliny z ciemnymi wtrętami i pojedynczymi kamieniami, o grubości 10–15 cm. W glinie występowały ułamki naczyń z XVI–XVII wieku. Znaleziono w niej także formę do wypieku pierników, z negatywem orła na jednej stronie i jelenia na drugiej (ryc. 6). Matryca gliniana kształtu kolistego, o średnicy 26,5 cm i grubości 2,8–3,0 cm, pokryta była polewą brązową; datowana jest na II poł. XVI w.² Posadzka ceglana stanowiła zatem nawierzchnię wnętrza budynku „W” od II połowy XVII wieku.

Budynek „SW”

Nieistniejący obecnie budynek (pomieszczenie) zajmował południowo-zachodnią część dziedzińca zamkowego. Znajdował się pomiędzy poprzednim obiektem oraz murem obronnym zamku od północnego i południowego zachodu (ryc. 3). Od południowego wschodu oddzielony był od dziedzińca murem, biegnącym od narożnika wieży. Szerokość pomieszczenia (po linii SW-NE) wynosiła 650 cm, a długość od 450 cm w części wschodniej do 550 cm w części zachodniej. Budynek spełniał prawdopodobnie funkcję gospodarczą.

W 1969 roku wykonano w tej części dziedzińca wykop VIIb, o szerokości 150 cm, biegnący ukośnie – od narożnika wieży mieszkalnej – do południowo-zachodniego narożnika muru obronnego (ryc. 2).

² Pomoc w określeniu chronologii matrycy zawdzięczam prof. drowi hab. Zenonowi Piechowi z Instytutu Historii UJ, za co mu dziękuję.

Ryc. 5. Korzkiew – zamek. Fragment posadzki ceglanej z II połowy XVII wieku, w budynku „W”. Widok z góry, od północnego zachodu. Fot. T. Kalarus

Fig. 5. Korzkiew Castle. A fragment of the brick floor from the second half of the 17th century in building “W”. Top view, facing northwest. Photo by T. Kalarus

W 1999 roku wybrano do skały wapiennej wszystkie nawarstwienia w obrębie pomieszczenia. Eksploracja prowadzona była przez ekipę budowlaną odcinkami (ryc. 3), oznaczonymi jako wykopy XXI, XXIA i XXIB. Wykop XXI, usytuowany był w północno-wschodniej części pomieszczenia. Długość wykopu wynosiła 280 cm, szerokość 100 cm, a głębokość 240 cm. W wykopie nie osiągnięto stropu skały wapiennej, ani dna fundamentów budynku gospodarczego. Wykop XXIA zajmował zachodnią i środkową część pomieszczenia. Długość wykopu wynosiła 300 cm, szerokość od 120 cm w części zachodniej do 150 cm w części środkowej, a głębokość od 110 do 210 cm. Wykop XXIB zajmował południową część pomieszczenia na całej długości (650 cm). Szerokość wykopu wynosiła od 240 cm w części środkowej do 300 cm w części zachodniej, a głębokość 210 cm.

Od strony północno- i południowo-zachodniej budynek przylegał do kamiennego muru obronnego. Na głębokości 75 cm znajduje się odsadzka fundamentowa południowego odcinka muru. Fundament kończy się na głębokości 195 cm, na rumoszu wapiennym z gliną. Stopa fundamentowa zachodniego odcinka muru obronnego nie została

w wykopach osiągnięta. Mur ten był częściowo uzupełniony podczas prac zabezpieczających prowadzonych około 1970 roku; do głębokości 40 cm widać stosowanie zaprawy cementowej.

Mur działowy ograniczający budynek (pomieszczenie) od północnego wschodu opisano wyżej (budynek „W”). Na fundamencie muru działowego znajdują się poziome odciski desek z szalunku wkopu budowlanego. Na głębokości 130 cm widoczny jest odcisk deski, o szerokości 30 cm, a na głębokości 210 cm – odcisk drugiej deski. Mur dzielący obydwa budynki posadowiony jest na skale wapiennej, opadającej ku południowemu wschodowi.

Relikty południowo-wschodniej ściany budynku „SW” zachowały się na głębokości 25 cm. Zbudowana była z cegieł, o grubości 7 cm i posadowiona została na głębokości 75 cm, na kamiennym fundamencie, z odsadzką o szerokości 10 cm. Na głębokości 150 cm i 210 cm widoczne były poziome odciski desek, o szerokości 30 cm, z szalowania wykopu fundamentowego. Do głębokości 290 cm nie osiągnięto dna kamiennego fundamentu.

W północno-zachodniej części budynku „SW”, przy murze działowym, odsłonięto mur ceglany, o nieokreślonej funkcji, postawiony na kamiennym fundamencie (ryc. 7). Długość muru wynosiła 245 cm, a szerokość 110–130 cm. Wysokość kamiennego fundamentu wynosiła 130 cm.

W odległości 140–175 cm od powyższego muru (tj. 190 cm od południowego odcinka muru obronnego) znajdował się podobny mur, dostawiony do zachodniego odcinka muru obronnego (ryc. 7). Długość muru wynosiła 250 cm, szerokość 65–85 cm, a wysokość 150 cm. Na obydwu stronach fundamentu widoczne były poziome odciski desek z szalowania wykopu.

W obrębie budynku nie osiągnięto stropu skały wapiennej, z wyjątkiem części południowo-zachodniej, przy zachodnim murze obronnym, pomiędzy dwoma odkrytymi murami. Skała występowała tam od głębokości 130–140 cm, na długości 210 cm.

Wnętrze obiektu wypełniał w dolnych partiach nasyp gruzowy (IVc), którego grubość przekraczała 100 cm. Na poziomie tego nasypu, na fundamencie muru działowego znajdowały się odciski szalowania. Nasyp składał się głównie z dużych kamieni wapiennych. Od kolejnego nasypu gruzowego, o grubości około 50 cm, oddzielała go na głębokości 185 cm warstwa (IVa) czarnej ziemi z gliną i węgielkami. Na głębokości 90–130 cm występowała glina ze szczątkami organicznymi (warstwa IIIc), a na głębokości 120–180 cm – czarna ziemia ze spalenizną (warstwa IIIb). Nasypy wyrównawcze zawierały więc ślady zniszczonych warstw kulturowych.

Warstwa budowlana (IIIa), o grubości od 10 cm w części północno-wschodniej do 40 cm w części środkowej, występowała na głębokości 65 cm w części zachodniej i 55–70 cm w części środkowej. Stanowiła ją rozlasowana zaprawa wapienna z drobnym gruzem wapiennym. Warstwa zaprawy może być śladem prac związanych z budową fundamentów budynku.

W wymienionych wyżej warstwach znaleziono ceramikę z XVI i XVII wieku, co datuje powstanie budynku na XVII wiek. Wnętrze pomiędzy fundamentami zasypywano zapewne stopniowo, w miarę postępu robót budowlanych. W tej części dziedzińca zamkowego znajdowało się prawdopodobnie naturalne obniżenie skały wapiennej, chociaż nie można wykluczyć, że mogło to być miejsce pozyskiwania kamienia wapiennego do budowy starszych obiektów (wieży mieszkalnej i muru obronnego). Niwelacja obniżenia po zachodniej stronie fundamentu budynku nastąpiła w wyniku nasypiania warstw gruzu i ziemi, o łącznej grubości około 150 cm. Wyżej zalegały przy fundamentach kolejne nasypy gliniasto-gruzowe (warstwy IIc,d). W części północnej występowała przy

murze działowym, na głębokości 55 cm, warstwa budowlana (IIb), o grubości do 25 cm. Rozładowana zaprawa wapienna z gruzem ceglany i wapiennym związana jest zapewne z budową muru działowego.

Nie natrafiono na ślady poziomu użytkowego wnętrza budynku „SW”; znajdował się on przypuszczalnie na poziomie odsadzki muru oddzielającego budynek od dziedzińca.

W źródłach historycznych brak informacji, które można wiązać z powstaniem, funkcjonowaniem i destrukcją budynków w zachodniej części dziedzińca.

Dziedziniec

Dziedziniec ma kształt nieregularny, zbliżony do trójkąta zwróconego wierzchołkiem ku zachodowi. Ograniczony jest od południa i od wschodu przez mur obronny zamku z bramą wjazdową. Od północy dziedziniec przylega do wieży mieszkalnej, a od północnego zachodu – ograniczony był w okresie nowożytnym ścianą budynków „W” i „SW”. Wymiary maksymalne: około 29 m (po linii W-E) × 13,5 m.

W 1969 roku na dziedzińcu został wykonany wykop IIa,b, o szerokości 150 cm, przebiegający od południowej ściany wieży do muru obronnego w rejonie budynku bramnego (ryc. 2). W południowo-zachodniej części dziedzińca wykonany został wykop VIII, o wymiarach 400 × 300 cm. Odkryto w nim bruk kamienny, z rynsztokiem biegnącym wzdłuż muru obronnego.

W 2000 roku nawarstwienia na dziedzińcu wybrano całkowicie, do stropu skały wapiennej. We wschodniej części dziedzińca, wzdłuż wschodniego odcinka muru obronnego, na szerokości około 10 metrów oraz przy ścianie wieży mieszkalnej skała wapienna występowała tuż pod obecną powierzchnią. Przy południowym odcinku muru obronnego, pomiędzy bramą historyczną i funkcjonującą obecnie, skała wapienna znajdowała się na głębokości około 100 cm. W tych partiach dziedzińca nie zachowały się nawarstwienia kulturowe. W pozostałych partiach dziedzińca wybrano ziemię do stropu skały wapiennej. Po usunięciu ziemi skuta została częściowo skała wapienna, w celu powiększenia kubatury po wewnętrznej stronie muru obronnego, dla pomieszczenia kondygnacji podziemnej pod dziedzińcem.

Eksploracja nawarstwień na dziedzińcu prowadzona była odcinkami, oznaczonymi jako kolejne wykopy (ryc. 3), zgodnie z postępowaniem prac ziemnych. Wykop XXVIII, o wymiarach 480 cm (po linii W-E) × 300 (w części zachodniej) – 400 cm, przylegał do południowej ściany wieży mieszkalnej, przy południowo-zachodnim narożniku. Głębokość wykopu wynosiła od 70 cm w części północno-zachodniej do 100 cm w części południowej. Wykop XXVIII A, o wymiarach 480–520 cm (po linii W-E) × 300 cm, stanowił przedłużenie na południe poprzedniego wykopu. Osiągnął głębokość 100–120 cm. Wykop XXVIII B, o wymiarach 520 cm (po linii W-E) × 360 (w części wschodniej) – 435 cm, usytuowany był na przedłużeniu poprzedniego wykopu – do południowego odcinka muru obronnego. Głębokość wykopu wynosiła 110 cm (po skuciu skały została doprowadzona do 400 cm). Wschodnie partie trzech w/w wykopów zajmował wkop, odpowiadający przebiegowi wykopu IIa, b z 1969 roku. Wykop XXVIII C, o wymiarach 210 cm (po linii N-S) × 160 cm, znajdował się na przedłużeniu na zachód poprzedniego wykopu, przy południowym odcinku muru obronnego. Głębokość wykopu osiągnęła 300 cm. Wykop XXVIII D, o wymiarach 170 × 170 cm i głębokości 290 cm, usytuowany przy murze obronnym, stanowił przedłużenie na zachód poprzedniego wykopu. Wykop XXVIII E, o nieregularnym kształcie i wymiarach około 750 cm (po linii N-S) × 340 cm, usytuowany był na zachód od wykopów XXVIII i XXVIII A, na północ od wykopów XXVIII C, D i na południe od muru budynku „W”. Głębokość wykopu wynosiła 100–120 cm, a w części północnej 70 cm.

Ryc. 6. Korzkiew – zamek. Forma do wypieku pierników z II połowy XVI wieku. Fot. M. Sudewicz

Fig. 6. Korzkiew Castle. Gingerbread mould from the second half of the 16th century. Photo by M. Sudewicz

Równocześnie wybierano ziemię w części południowo-zachodniej dziedzińca, w miejscu wykopu VIII eksplorowanego w 1969 roku. Najpierw wykonany został wykop VIIIA, o wymiarach 210 (w części wschodniej) – 280 cm × 100 (w części północnej) – 200 cm. Południową ścianę wykopu stanowił mur obronny, a ścianę zachodnią – mur budynku „SW”. Głębokość wykopu wynosiła 270 cm. W górnych partiach, do głębokości około 70 cm, wschodnia część wykopu obejmowała zasypisko wykopu VIII z 1969 roku. Wykop VIIIB, o wymiarach 400 cm (po linii N-S) × 250 cm, przebiegał na przedłużeniu na wschód wykopu VIIIA. Głębokość wykopu wynosiła 275 cm. Wykop prawie w całości obejmował zasypisko wykopu VIII z 1969 roku. Wykop VIIIC, o wymiarach 350 cm (po linii N-S) × 200 cm, znajdował się na przedłużeniu na wschód poprzedniego wykopu oraz na zachód od wykopu XXVIIID i na południe od wykopu XXVIIIE. Głębokość wykopu wynosiła od 90 cm w części północnej do 290 cm w części południowej, przy murze obronnym.

W wykopach VIIIA,B,C i XXVIIIB,C,D odsłonięty został prawie na całej długości kamienny fundament południowego odcinka muru obronnego (ryc. 8–11, 14). Od strony dziedzińca przebiegała na głębokości od 35 do 50 cm odsadzka fundamentowa, o szerokości od 10 do 25 cm. Na fundamencie widoczne są poziome dylatacje, wyznaczające warstwy wyrównawcze muru: najwyższa – o wysokości 115 cm i następna – o wysokości 100 cm. Oddzielone są wylewką zaprawy wapiennej oraz dylatacją, o szerokości 8 cm wyżej i poziomym wcięciem o wysokości 10 cm i warstwą gliny niżej (215 cm poniżej odsadzki).

W północnej części dziedzińca skała wapienna występowała tuż pod powierzchnią, na głębokości 30–50 cm, a przy południowo-zachodnim narożniku wieży mieszkalnej – 30 cm ponad obecnym poziomem terenu. Strop skały opadał uskokowo ku południowemu zachodowi, do głębokości około 300 cm w rejonie bramy. Krawędź skały wapiennej biegnie po linii W–E, ukośnie w stosunku do ścian wieży mieszkalnej. Na skałę zalegał najczęściej

Ryc. 7. Korzkiew – zamek. Mury w południowo-zachodniej części dziedzińca, w budynku „SW”. Widok od północnego wschodu. Fot. T. Kalarus

Fig. 7. Korzkiew Castle. The walls in the south-west part of the courtyard, in the “SW” building. View from the northeast. Photo by T. Kalarus

rumosz wapienny z gliną lub sama glina. Calcem stanowiła ponad metrowej grubości warstwa żółtej gliny, której strop przebiegał od głębokości 30 cm w części północnej do 140 cm w części południowej.

W żadnym z wykopów na terenie dziedzińca nie natrafiono na warstwę humusu naturalnego, ani na jakikolwiek poziom użytkowy wzgórza z okresu przed budową zamku. W środkowej i południowej części dziedzińca, nad calcem, wytworzył się rodzaj podglebia, o grubości od 10–15 do 55 cm. Była to warstwa (IIIb) żółtej gliny z gruzem wapiennym oraz wtrętami ciemnej ziemi lub z szarymi zaciekami. Znalezione w niej ułamki naczyń, datowane na XIV wiek.

W południowej części dziedzińca (ryc. 5–7), wzdłuż muru obronnego zamku, przebiegał wkop (2), o szerokości 100–110 cm, wykonany w calcu. Został on rozpoznany na odcinku od budynku bramnego do budynku „SW”. Zarys wkopu był trudny do ustalenia, z uwagi na znikomą różnicę pomiędzy jego gliniastym zasypiskiem i żółtą gliną calcową, która zalegała na rumoszu wapiennym z gliną. Granicę wkopu wyznaczały właściwie wkładki budowlane, zawierające zaprawę wapienną oraz cętki polepy i węgla, występujące w gliniastym zasypisku. Dno wkopu znajdowało się na głębokości od 190 cm w części południowo-zachodniej do 270–300 cm w części południowej. Wkop związany był

z budową muru obronnego. Wypełnisko wkopu jest niejednolite; prawdopodobnie zasypywany był stopniowo, wraz z budową kolejnych warstw fundamentu muru obronnego. Warstwy budowlane, składające się z zaprawy wapiennej i okruszków kamieni wapiennych, przedzielały gliniaste zasypisko wkopu. Znajdowały się one na poziomie warstw wyrównawczych, widocznych na fundamencie muru obronnego zamku. Pomiedzy warstwami budowlanymi zalegały we wkopie gliniaste warstwy nasypowe.

Na dnie wkopu, na głębokości 210–250 cm, zalegała w części południowej dziedzińca warstwa budowlana (2e), o grubości 20 cm (ryc. 11). Stanowiła ją żółta glina z wtrętami zaprawy i drobnego gruzu wapiennego, która znajdowała się na poziomie warstwy wyrównawczej fundamentu, rysującej się 215 cm poniżej odsadzki fundamentowej. Wyżej zalegał nasyp (2d), o grubości od 80 do 110 cm (ryc. 10, 11, 14). Tworzyła go żółta glina z drobnym gruzem wapiennym oraz żółta glina z cętkami węgielków i polepy. Kolejna warstwa budowlana (2c), o grubości od 5 do 50 cm, występowała na głębokości od 120 do 170 cm (ryc. 10, 11, 14). Znajdowała się ona 90–130 cm poniżej odsadzki fundamentowej, na poziomie warstwy wyrównawczej muru, rysującej się 115 cm poniżej odsadzki. W skład warstwy budowlanej wchodziła zaprawa z drobnym gruzem wapiennym oraz żółta glina z drobnym gruzem wapiennym i grudkami zaprawy. Nad warstwą budowlaną zalegał nasyp wyrównawczy (2b), o grubości od 70 do 105 cm (ryc. 10, 11, 14). Składał się on z żółtej gliny, zawierającej rdzawe i szare wtręty oraz pojedyncze kamienie wapienne, a także z żółtej gliny z cętkami polepy i węgielków. Górną część zasypiska wkopu (ryc. 10, 11, 14), na głębokości od 60 do 80 cm (tj. 20–30 cm poniżej odsadzki fundamentowej) stanowiła warstwa budowlana (2a), o grubości 5–10 cm. Tworzyła ją zaprawa wapienna z drobnym gruzem wapiennym i gliną lub drobnym gruzem wapiennym z szarą zaprawą i gliną lub glina z małymi kamieniami wapiennymi i wtrętami zaprawy. Znalezione w niej ułamki naczyń, datowany na XIV wiek.

W południowej części dziedzińca, nad wkopem przy fundamencie muru obronnego zamku, występowała warstwa kulturowa (IVa), o grubości około 15 cm (ryc. 10, 11). Tworzyła ją ciemna lub szara ziemia z gliną, bryłkami zaprawy, drobnym gruzem wapiennym i węgielkami. Warstwa zalegała na głębokości 25–35 cm, na poziomie odsadzki fundamentowej. Pełniła funkcję nawierzchni południowej części dziedzińca w okresie późnośredniowiecznym, po zbudowaniu muru obronnego. Ceramika z tej warstwy jest charakterystyczna dla XIV i XV wieku (ryc. 12: a, b). Znaleźiska z warstw związanych z budową i początkami funkcjonowania muru obronnego zamku korespondują ze źródłami historycznymi i wynikami badań architektonicznych, które ustalają chronologię obwarowania zamku w Korzkwi na II połowę XIV wieku (Niewalda 1969: 40–41; Niewalda 1972: 15; Niewalda 1995: 108–109; Niewalda 1998: 51).

W części środkowej i południowo-zachodniej dziedzińca, na głębokości 40 cm, nad calcem (ryc. 14), występowała warstwa kulturowa (IIIa), związana także z późnośredniowieczną fazą funkcjonowania zamku. Była to czarna lub ciemna ziemia z gliną, węgielkami, bryłkami polepy i gruzem wapiennym, o grubości od 10 do 35 cm. Znalezione w niej liczne zabytki, datowane na okres od XIV do I połowy XVI wieku (ryc. 12c).

W środkowej i południowej części dziedzińca natrafiono na ślady być może obiektu, w postaci węgielków i bryłek polepy. Zawierała je warstwa nasypowa (IIb), o grubości 40 cm. W nasypie znaleziono ułamki naczyń z XV i XVI w. Na całej powierzchni dziedzińca występował nasyp gliniasto-gruzowy (IIa), o grubości 10–20 cm. Znalezione w nim ułamki ceramiki z XVI w. Warstwy nasypowe na dziedzińcu mogły powstać podczas renesansowej rozbudowy zamku w II połowie XVI wieku.

W środkowej i południowej części dziedzińca, 15 cm pod obecną powierzchnią, zachował się bruk, ułożony z nieobrobionych kamieni wapiennych (ryc. 11, 13). Fragment tego bruku z rynsztokiem został odkryty w południowej części dziedzińca, w 1969 roku (Mączyńska 1969: 1). Grubość warstwy kamieni, pomiędzy którymi znajdowała się ciemna ziemia z gliną, wynosiła 10–20 cm. Kamienie bruku ułożone były wprost na warstwie ciemnej ziemi z gliną. Poziom bruku, który opadał ku południowi; znajdował się 355–375 cm poniżej parteru wieży mieszkalnej, a przy murze obronnym, w południowo-zachodniej części dziedzińca, przebiegał 380–400 cm poniżej poziomu wnętrza wieży. Pomiędzy kamieniami znaleziono kilka fragmentów naczyń datowanych na XVI–XVII wiek. Dziedziniec został wybrukowany zapewne w XVII wieku, po wzniesieniu budynków w zachodniej części dziedzińca.

Podczas prac porządkowych prowadzonych na przełomie lat 60-tych i 70-tych XX wieku usunięty został z dziedzińca gruz i być może część nawarstwień kulturowych (Niewalda 1969: 13; Niewalda 1995: 101, 108; Niewalda 1998: 51).

Brama

Na podstawie źródeł historycznych i wyników badań architektonicznych ustalono, że budynek bramny dostawiony został w II połowie XVI wieku do muru obronnego (Niewalda 1969: 40–41; Niewalda 1972: 17; Niewalda 1995: 108–109; Niewalda 1998: 51). Na początku XVII wieku zawałiła się część ściany czołowej budynku, którą odbudowano wkrótce, a w I połowie XVII wieku została ona oszkarpowana od zewnątrz. Równocześnie, w I połowie XVII wieku, brama została przedzielona murem na sień przejazdową i małe pomieszczenie zajmujące wschodnią część budynku (Niewalda 1972: 18). Około połowy XVII wieku zamontowano w bramie kamienny portal.

Budynek bramny składał się z trzech pomieszczeń: sieni przejazdowej pośrodku, z kamiennym portalem w ścianie południowej, izby po wschodniej stronie sieni oraz izby stróża po zachodniej stronie. Długość sieni (po linii N-S) wynosi od 360 cm do 420 cm, szerokość od 250 do 300 cm. Długość izby wschodniej wynosi 370 cm, szerokość od 180 do 290 cm. Stratyfografię izby stróża opisano oddzielnie.

W 1969 roku w pomieszczeniach bramy zostały wykonane dwa wykopy archeologiczne nr IV i V (ryc. 2). Wykop IV, o długości 400 cm i szerokości 180 cm przebiegał w zachodniej części sieni przejazdowej, przez całą jej długość. Wykop V, zajmował na całej szerokości północną część pomieszczenia wschodniego, na długości 180 cm.

W 1998 roku wykonane zostały wykopy IV, IVA i V (ryc. 3), które stanowiły powiększenie wykopów z 1969 roku, związane z wybraniem ziemi w obrębie całego budynku bramnego. Wykop IV, o szerokości do 120 cm, zajmował całą długość sieni i osiągnął głębokość 150–180 cm. Wykop IVA znajdował się na wschód od poprzedniego i obejmował świadek pod murem działowym. Wykop V zajmował południową część pomieszczenia wschodniego.

W wykopach odsłonięto fundamenty muru obronnego zamku, muru czołowego bramy, muru wschodniego bramy oraz muru działowego pomiędzy sienią i pomieszczeniem wschodnim; wszystkie fundamenty zbudowane są z kamieni wapiennych. Fundament muru obronnego zamku ma formę skarpy zakończonej odsadzką, o szerokości 15 cm. Posadowiony jest na glinie (częściowo na rumoszu wapiennym z gliną), na głębokości od 100 cm w części zachodniej do 145 cm w części wschodniej. Dno fundamentu muru czołowego bramy nie zostało osiągnięte. W bramie zachowały się fragmenty kamiennego progu, który znajduje się 508 cm poniżej poziomu wnętrza wieży mieszkalnej. Mur wschodni jest licowany i kończy się na głębokości 160 cm, na rumoszu wapiennym z gliną. Mur działowy pomiędzy sienią i pomieszczeniem wschodnim zachował się tylko na

Ryc. 8. Korzkiew – zamek. Fundament południowego odcinka muru obronnego. Widok od północy. Fot. T. Kalarus

Fig. 8. Korzkiew Castle. The foundation of the southern section of the defensive wall. View from the north. Photo by T. Kalarus

wysokości 35 cm w części północnej i 70 cm w części południowej. Mur ten, o szerokości 75 cm, posadowiony był na glinie calcowej i częściowo na zasypisku wkopu przy murze czołowym bramy.

Strop żółtej gliny calcowej, lekko opadający ku południowi (ryc. 8), przebiegał na głębokości 120–140 cm. W części wschodniej strop calca, na głębokości 60 cm, wyznaczał rumosz wapienny z gliną.

Najstarsza warstwa kulturowa (IV) zachowała się w północnej części bramy, przy murze obronnym zamku, na głębokości 70 cm. Była to warstwa ciemnej, pulchnej ziemi, o grubości 25 cm, która nakrywała płytki wkop, związany przypuszczalnie z budową muru obronnego. Warstwa kulturowa stanowiła nawierzchnię przedpoła zamku do II połowy XVI wieku, do czasu budowy bramy.

Z budową budynku bramnego można łączyć wkop 1, przebiegający wzdłuż muru czołowego. Wkop budowlany, o szerokości 50–65 cm i głębokości 110 cm, kończył się na głębokości 175 cm. Natrafiono w nim na kilka ułamków naczyń z XIV i XVI wieku. Na zasypisku wkopu i częściowo na calcu, na głębokości 120 cm (poniżej progu bramy),

zalegała warstwa (III), o grubości 10–20 cm, w postaci ciemnej ziemi z gliną i cętkami węgla. Występowały w niej liczne ułamki naczyń, datowane na okres od połowy XV do połowy XVI wieku. Warstwa ta, która stanowiła prawdopodobnie nasyp wyrównawczy, występowała na całej długości bramy i jej strop stanowił prawdopodobnie nawierzchnię wnętrza w początkowym okresie jej funkcjonowania. Wyżej zalegały nasypy gliniasto-gruzowe (IIb,c), zawierające w górnych partiach bryły zaprawy wapiennej. W części północnej bramy, nad nasypami, na głębokości 30–50 cm poniżej progu bramy, występowała warstwa (IIa) ciemnej ziemi, która mogła być pozostałością nawierzchni z okresu nowożytnego.

W wykopach nie natrafiono na ślady utwardzonej nawierzchni sieni przejazdowej, która odpowiadałaby poziomowi progu bramy z XVII w.

Izba stróża

Po zachodniej stronie sieni przejazdowej (ryc. 3) znajduje się podpiwniczone pomieszczenie, o długości 410–430 cm (po linii N-S) i szerokości 350–370 cm. Budowla dostawiona jest do muru obronnego zamku. Na podstawie badań architektonicznych (Niewalda 1972: 17) ustalono, że izba została dostawiona do muru obronnego zamku razem z budynkiem bramnym, w II połowie XVI wieku.

W pomieszczeniu piwnicznym wykonano dwa wykopy: XVIII i XXII (ryc. 3). Poziom pomieszczenia znajduje się 65 cm poniżej odsadzki na ścianie zachodniej. W północno-zachodnim narożniku założono wykop XVIII, o wymiarach 120 (po linii N-S) x 130 cm, który osiągnął głębokość 35 cm. W narożniku południowo-zachodnim założono wykop XXII, o wymiarach 150 (po linii N-S) x 140 cm i głębokości 100 cm.

W wykopach odsłonięto fundament południowego odcinka muru obronnego oraz fundamenty czołowej i zachodniej ściany budynku. Stopy muru obronnego zamku nie osiągnięto. Fundament muru czołowego budynku posiada odsadzkę, o szerokości 15 cm. Posadowiony jest w calcowej glinie; dna fundamentu nie osiągnięto. Fundament zachodniego muru budynku posadowiony jest na calcowej glinie, 30 cm poniżej poziomu pomieszczenia i 95 cm poniżej odsadzki muru.

Calc stanowiła żółta glina, której strop został osiągnięty 15–20 cm pod powierzchnią piwnicy. Poziom stropu calca nie odzwierciedla pierwotnego ukształtowania terenu.

W północnej części pomieszczenia, bezpośrednio na calcu, występowała warstwa (IIIb) lekko zaszarzonej gliny. Przy fundamencie muru obronnego zamku, występowała warstwa budowlana (IIIa), o kilkucentymetrowej grubości. Była to warstwa piasku z drobnym gruzem wapiennym i cętkami zaprawy, która znajdowała się 85 cm poniżej odsadzki i 10 cm powyżej dna fundamentu muru zachodniego. Przy fundamencie muru czołowego przebiegał w calcu wkop (1), o szerokości 60 cm i głębokości 60 cm. Wkop wypełniony był zaszarzoną gliną z gruzem kamiennym i bryłkami zaprawy. Znalaziono w nim ułamki naczyń datowane na XVI wiek, w tym egzemplarze charakterystyczne dla II połowy XVI wieku. Zabytki z wkopu korespondują więc z datowaniem budowy budynku, ustalonym na podstawie badań architektonicznych.

Przedpole bramy

Teren przedpola bramy rozciąga się po południowej stronie budynku bramnego (ryc. 3). Obejmuje niższą platformę południowego zbocza wzgórza, sięgającą do stromej skarpy, u podnóża której biegnie obecna droga dojazdowa do zamku. W latach 1969–1971 odkryto tu fortyfikacje zewnętrzne zamku, na które składała się fosa i most nad fosą oraz wał ziemny, który przebiegał wzdłuż krawędzi platformy rozciągającej się po południowej

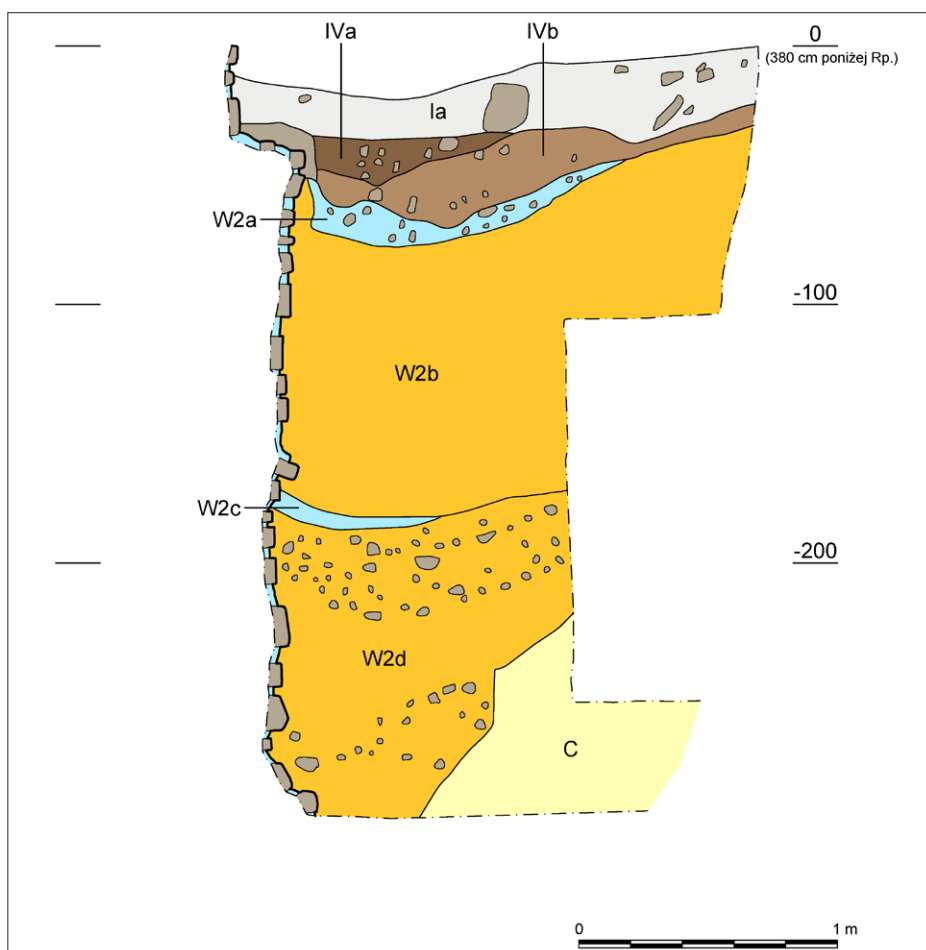
Ryc. 9. Korzkiew – zamek. Fundament południowo-wschodniego odcinka muru obronnego. Widok od północnego zachodu. Fot. T. Kalarus

Fig. 9. Korzkiew Castle. The foundation of the south-eastern section of the defensive wall. View from the northwest. Photo by T. Kalarus

stronie muru obronnego (Mączyńska 1969: 3, Niewalda 1972: 13, 16, 17; Niewalda 1995: 110; Lelek 2004: 13, ryc. 2). Podczas ostatnich badań archeologicznych nie dokonano nowych odkryć elementów fortyfikacji zewnętrznych.

W 1969 roku na przedpolu bramy wykonany został wykop IIIa, b, c, o długości 1500 cm i szerokości około 300 cm. Przebiegał on po wschodniej stronie sieni i kończył się przed drogą dojazdową do zamku (ryc. 2). W wykopie uchwycony został profil fosi „wyłożonej wapnem i warstwą cegły” (Mączyńska 1969) oraz osiągnięto jej dno. W latach 1970–1971 wykonano wykop XVII, w którym zarejestrowany został profil fosi i wału oraz negatyw muru przeciwskarpy, a także wykopy XVI i XIV, usytuowane po zachodniej stronie bramy.

W 1999 roku przedpole bramy zostało przecięte wykopami instalacyjnymi (rys. 3), związanymi z zakładaniem wodociągu i kanalizacji. Wykopy te wykonane zostały przez ekipę budowlaną. Wykop XXIII, o szerokości od 110 do 150 cm, zaczynał się przy murze czołowym izby stróża, następnie skręcał w stronę starego wykopu, który ciągnął się do skarpy nad drogą dojazdową. Po przecięciu drogi przebiegał po jej południowej stronie, do obniżenia nad potokiem. Część wykopu instalacyjnego, pomiędzy zamkiem i drogą dojazdową podzielona została na trzy odcinki. Wykop XXIII A, o długości 120 cm w części zachodniej i 240 cm w części wschodniej przebiegał prostopadłe do czołowego muru izby stróża, w odległości 290 cm od południowo-zachodniego narożnika. Wykop XXIII B

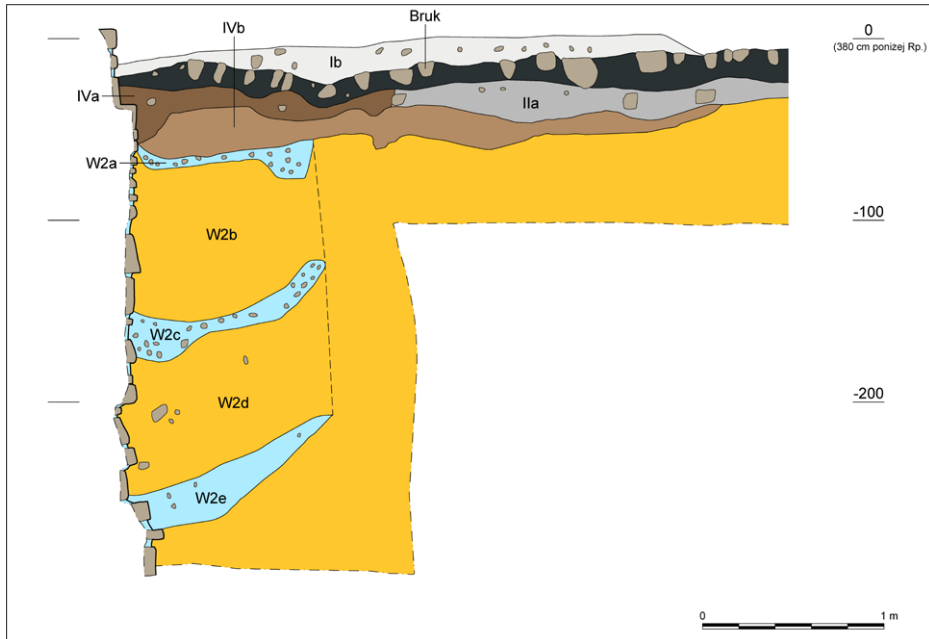
Ryc. 10. Korzkiew – zamek, wykop XXVIII C. Przekrój nawarstwień przy murze obronnym, od strony dziedzińca. Oprac. R. Myszka

Fig. 10. Korzkiew Castle, trench XXVIII C. Cross-section of layers at the defensive wall, from the courtyard side. Compiled by R. Myszka

usytuowany był na przedłużeniu poprzedniego, z tym, że przebiegał ukośnie w stosunku do niego, skręcając w kierunku południowo-zachodnim. Jego długość wynosiła 420–450 cm. Wykop XXIIIC przebiegał w starym wkopie; jego długość wynosiła około 700 cm. Wykop XXIIID przecinał skarpcę po północnej stronie drogi dojazdowej; od poziomu terenu występowała w nim glina calcowa.

Północną granicę tych wykopów stanowił kamienny fundament muru czołowego izby stróża. Posadowiony jest na głębokości 170 cm, na rumoszu wapiennym; przy dnie fundamentu znajdowała się wylewka zaprawy wapiennej.

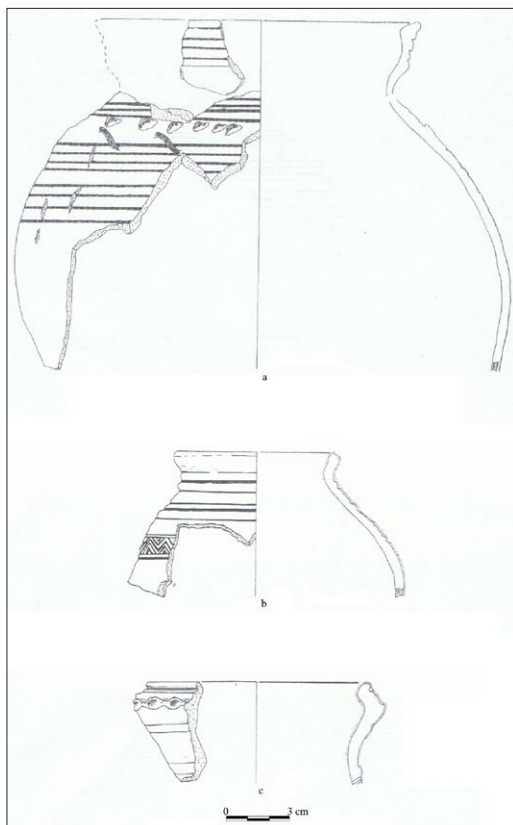
Calec stanowiła na przedpolu bramy żółta glina, której strop osiągnięto tylko w części północnej, na głębokości 160 cm. Pod warstwą gliny, o grubości 15 cm, występował rumoszcz wapienny.

Ryc. 11. Korzkiew – zamek, wykop XXVIII D, E. Przekrój nawarstwień w południowej części dziedzińca. Oprac. R. Myszka

Fig. 11. Korzkiew Castle, trenches XXVIII D and XXVIII E. Cross-section of layers in the southern part of the courtyard. Compiled by R. Myszka

Dwie najstarsze warstwy na przedpolu można wiązać z powstaniem budynku bramnego. Należy do nich nasyp gliniasty (IVc), o grubości 20–35 cm, zalegający na głębokości 140 cm, który pochodzi zapewne z wkopu na fundament. Nad nasypem występowała warstwa budowlana (IVb), o parucentymetrowej grubości. Warstwa zaprawy wapiennej przebiegała na poziomie wylewki zaprawy przy dnie fundamentu. Zaprawa wapienna może być śladem budowy budynku bramnego. Po wzniesieniu budynku bramnego nawierzchnię przedpola tworzyła przypuszczalnie warstwa (IVa) gliny z domieszką szarej ziemi, która przebiegała na głębokości 120–170 cm, ze spadkiem ku południowi. Warstwa, o grubości od 15 cm przy murze do 40 cm w części południowej, zawierała bryłki zaprawy wapiennej, węgielki oraz cętki drobnego gruzu ceglanego. Podobna warstwa (IIIa), oddzielona od poprzedniej warstwą (IIIb) przepalanej polepy z gliną, przebiegała 30 cm wyżej, na głębokości 90–150 cm. Warstwa gliny z szarą ziemią, węgielkami i cętkami drobnego gruzu, o grubości 15–30 cm, mogła stanowić nawierzchnię przedpola. Natrafiono w niej na kilka ułamków naczyń z XVII wieku, które można uznać za podstawę do datowania warstwy. Wyżej, na głębokości 85–120 cm, występowała w części północnej przedpola warstwa (IIb) rozlasowanej zaprawy wapiennej, która może być śladem przebudowy budynku bramnego. Warstwa kulturowa (IIa) przebiegała na głębokości od 95 cm przy murze budynku bramnego – do 155 cm na stoku. Warstwę, o grubości 15–30 cm, tworzyła szara lub ciemna ziemia z gliną, drobnym gruzem, węgielkami i cętkami polepy. Zawierała ona również dużo ceramiki datowanej na okres od XVI do XVIII wieku. Warstwa, o znacznym spadku ku południowi, stanowiła nawierzchnię przedpola w XVII i XVIII wieku. Nad warstwą kulturową występowały tylko współczesne nasypy.

Ryc. 12. Korzkiew – zamek. Fragmenty naczyń znalezione w wykopach na dziedzińcu: a - fragment garnka z XIV wieku, z warstwy IVa; b - fragment dzbanka z XV wieku, z warstwy IVa; c - fragment dzbanka z XV wieku, z warstwy IIIa. Oprac. R. Myszka

Fig. 12. Korzkiew Castle. Fragments of vessels found in excavations in the courtyard: a - fragment of a pot from the 14th century, layer IVa; b - fragment of a jug from the 15th century, layer IVa; c - fragment of a jug from the 15th century, layer IIIa. Compiled by R. Myszka

Na terenie przedpola zamku, pomiędzy murem obronnym i fosą, wykopy badawcze usytuowane były również w rejonie baszty zachodniej.

W 1969 roku, po wschodniej stronie baszty zachodniej, wykonany został wykop X (ryc. 2), o wymiarach 400 (po linii W–E) × 350 cm. Odsłonięto w nim „skarpe muru obronnego” (Mączyńska 1969: 3). W latach 1970 i 1971 założono obok baszty wykop XV, którego eksploracja nie została zakończona⁵.

³ Wykopy VI, XI i XIII usytuowane są poza obszarem objętym załączonym planem (ryc. 2).

⁴ Wykop XXIVA usytuowany jest poza obszarem objętym załączonym planem (ryc. 3).

⁵ Dokładna lokalizacja i wymiary wykopu XV nie zostały określone w dostępnym opracowaniu (por.: Lelek 2004, s. 13, ryc. 2).

Przedpole fosy

Był to teren po południowej i południowo- zachodniej stronie fosy zamkowej i drogi dojazdowej do zamku. W rejonie drogi, w południowo-wschodniej części przedpola wykonane zostały w 1969 roku wykopy VI, XI i XIII³.

W 1999 roku przez przedpole zamku, po południowej stronie drogi dojazdowej, poprowadzono wykop związany z zakładaniem instalacji wodno-kanalizacyjnych dla zamku. Pomiedzy drogą i łąką, równoległe do drogi, przebiegał wykop XXIVA⁴, o długości około 1800 cm i szerokości 90 cm. Dokumentacja archeologiczna wykonana została tylko dla wschodniej części odcinka wykopu, o długości 400 cm; w dalszych partiach nie stwierdzono występowania warstw kulturowych. Wschodni kraniec wykopu, który przebiegał w odległości 140–160 cm od drogi dojazdowej, znajdował się 1040 cm poniżej progu bramy zamku i 1548 cm poniżej poziomu wnętrza wieży mieszkalnej.

Calc, w postaci żółtej gliny, osiągnięto na głębokości od 80 cm w części wschodniej do 120 cm w dalszych partiach. Przebieg stropu calca jest zgodny z obecnym spadkiem zbocza wzgórza, które opada ku zachodowi.

Na calcu zachowała się warstwa naturalnego humusu (III), o grubości 20–25 cm. Wyżej zalegały nasypy gliniaste (IIb,d), przedzielone nasypem gruzowo-gliniastym (IIc).

Przedpole baszty zachodniej

W 1998 i w 2000 roku wykonano wykopy XIX i XXXI, usytuowane po zachodniej stronie baszty (rys. 3). Wykop XIX, o wymiarach 250 (po linii W-E) × 170 cm i głębokości 170 cm, założony został w narożniku baszty i muru obronnego. Wykop XXXI, o wymiarach 220 (po linii N-S) × 120 cm i głębokości 200 cm, znajdował się przy południowo-zachodnim narożniku baszty. Poziom terenu przy murze obronnym znajdował się około 500 cm poniżej poziomu wnętrza wieży mieszkalnej, natomiast przy narożniku baszty – około 850 cm poniżej poziomu wnętrza wieży.

W wykopach odsłonięto fundamenty południowego odcinka muru obronnego i zachodniej ściany baszty. Kamienny fundament południowego odcinka muru obronnego posadowiony jest na głębokości 110 cm, na skale wapiennej (ryc. 14). Zachowana korona zachodniej ściany baszty (obecnie nadbudowanej) znajdowała się 95 cm poniżej obecnej powierzchni. Kamienny fundament ściany posadowiony jest na głębokości 130 cm, także na skale (ryc. 14).

Skala wapienna występowała na głębokości 110 cm przy murze obronnym i opadała stromo, do głębokości 200 cm przy murze czołowym baszty zachodniej (ryc. 7). Nad skałą zalegał warstw wapienny lub żółta glina.

Strop gliny calcowej przebiegał na głębokości 110–140 cm przy murze obronnym i opadał do głębokości 150–190 cm przy narożniku baszty. Pierwotną nawierzchnię przedpola stanowiła warstwa (IV), ciemnej ziemi z gliną i cętkami węgla, poprzerastana korzeniami drzew. Warstwa, o grubości 10–15 cm, zalegała na glinie i częściowo bezpośrednio na skale. Strop warstwy przebiegał na głębokości od 90 do 150 cm przy murze obronnym i na głębokości od 140 do 200 cm przy baszcie (ryc. 14). Wyżej, przy murze obronnym, zalegał nasyp gliniasty (III), o grubości 20 cm (ryc. 14). Kolejny nasyp występował na całej powierzchni przedpola baszty zachodniej. Była to warstwa gruzowa (IIb), o grubości do 130 cm (ryc. 14), która zawierała bryłki zaprawy wapiennej i zaprawę rozkruszoną. Znalezione w niej nieliczne zabytki ceramiczne, datowane na XV–XVI wiek. Nasyp ten mógł powstać w wyniku destrukcji części umocnień zamku w XVI lub XVII wieku.

Przedpole północno-zachodnie

Obejmuje teren po zachodniej i północno-zachodniej stronie zamku, gdzie mur obronny przebiega bezpośrednio nad stromym stokiem wzgórza. W zachodnim zboczu wzgórza, poza murami zamku, znajduje się studnia, wykuta w skale, bez cembrowiny nad powierzchnią terenu. Znajdowała się ona poza fortyfikacjami zamku i nie są znane jakiegokolwiek umocnienia broniące dostępu do studni.

W 1969 roku wykonano po tej stronie zamku wykop I (ryc. 2), o długości (wzdłuż muru) 550 cm i szerokości 150 cm oraz sondę 4⁶, o wymiarach 220 × 200 cm.

W 2000 roku założono w tym rejonie wykopy XXIX i XXX (ryc. 3), w poszukiwaniu śladów muru stanowiącego ochronę studni, znajdującej się w zboczu wzgórza zamkowego. Wykop XXIX, o wymiarach 335 (po linii W-E) × 100 cm (150 cm poza załomem muru) usytuowany był przy uskoku zachodniego odcinka muru obronnego. W tej części mur posadowiony był na skale wapiennej, tuż pod powierzchnią terenu. Wykop XXX, o wymiarach 290 (po linii W-E) × 100 cm, założono po północnej stronie studni. W wykopach nie natrafiono na ślady murowanych lub innych umocnień chroniących dostęp do studni.

⁶ Dokładna lokalizacja sondy 4 (i sondy 3) nie została określona w sprawozdaniu z badań oraz oznaczona na dostępnych planach.

W obydwu wykopach, których maksymalna głębokość wynosiła 100 cm, skała wapienna występowała tuż pod powierzchnią, zarówno przy zachodnim odcinku muru obronnego, jak i po północnej stronie studni. W obydwu wykopach uchwycono uskoki skały wapiennej, który przebiega ukośnie w stosunku do muru, po linii NE-SW.

W części zachodniej i po zachodniej stronie studni, na skale zalegała warstwa gliny z szarą ziemią, o grubości ponad 100 cm, poprzerastana korzeniami drzew, która stanowiła nawierzchnię tej części wzgórza.

Ponadto po północnej stronie wieży mieszkalnej, przy murze obwodowym, wykonano w miejscu jego załamania wykop XXV (ryc. 3), o wymiarach 150 (po linii N-S) × 200 cm. Wykop osiągnął głębokość 110 cm, lecz znalazł się całkowicie w zasypisku wykopu I z 1969 roku. Odsłonięto w nim tylko odsadzkę muru obronnego, o szerokości 30 cm oraz murki ceglane w części zachodniej i północno-wschodniej. W części wschodniej występowała od głębokości 80 cm skała wapienna, której strop opada ku północnemu-zachodowi.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ ARCHEOLOGICZNYCH

W wyniku badań archeologicznych przeprowadzonych w latach 1998–2000 pozyskano nowe źródła do historii zamku w Korzkwi, dotyczące budowy założenia obronnego i przekształceń topografii wzgórza zamkowego. Ustalenia dokonane na podstawie badań archeologicznych przedstawiono w powiązaniu z wynikami wcześniejszych badań historycznych, architektonicznych i archeologicznych.

Zamek usytuowany jest na cyplu wzgórza zwanego Korzkiew, wcinającego się w dolinę na lewym brzegu rzeki Korzkiewki. Stoki wzgórza wapiennego opadają stromo z trzech stron, a jedynie od strony południowo-wschodniej cypl łączy się z wysoczyzną. Kulminacja cypla znajduje się około 300 m n.p.m., grzęda ciągnąca się ku południowemu wschodowi przebiega około 5–7 m niżej, a część wzgórza o najmniejszym spadku, ciągnąca się ku południowi położona jest 5–10 m poniżej kulminacji.

Skała wapienna wychodzi na powierzchnię na kulminacji cypla i miejscami na jego stromych stokach, szczególnie od strony zachodniej. W wykopach strop skały wapiennej osiągnano na głębokości od 35 cm we wnętrzu wieży (ryc. 4) i 20–30 cm w północnej części dziedzińca, w pobliżu narożnika wieży – do głębokości 130 cm w południowo-zachodniej części dziedzińca i około 300 cm w południowej części dziedzińca. W zachodniej części dziedzińca (w obrębie budynku „W”) i po południowej stronie wieży mieszkalnej, krawędź skały ciągnęła się po linii W-E, ukośnie w stosunku do murów zamku. Po zachodniej stronie zamku skała wapienna występowała tuż pod powierzchnią. Przy baszcie zachodniej strop skały znajdował się na głębokości 110 cm, a następnie stromo opadał ku południowi, do głębokości 200 cm. W tej części wzgórza odsłonięto uskoki skały, o krawędzi biegnącej po linii NE-SW, ukośnie do południowego odcinka muru obronnego zamku.

Na dziedzińcu i na przedpolu zamku strop skały był zwietrzały i miał miejscami postać rumoszu wapiennego z gliną. Na zboczu wzgórza, ciągnącym się na południe od kulminacji, zalegała na skale wapiennej żółta glina. W obrębie dziedzińca warstwa gliny, o ponad metrowej grubości, występowała na głębokości od 30 cm w części północnej do 140 cm w części południowej. W bramie strop gliny calcowej przebiegał na głębokości 120–140 cm, a przed czołem bramy – na głębokości 160 cm. Na przedpolu, przy baszcie zachodniej, calcowa glina pojawiała się na głębokości od 110 do 190 cm, a na południowym stoku wzgórza – na głębokości 80–120 cm od poziomu terenu.

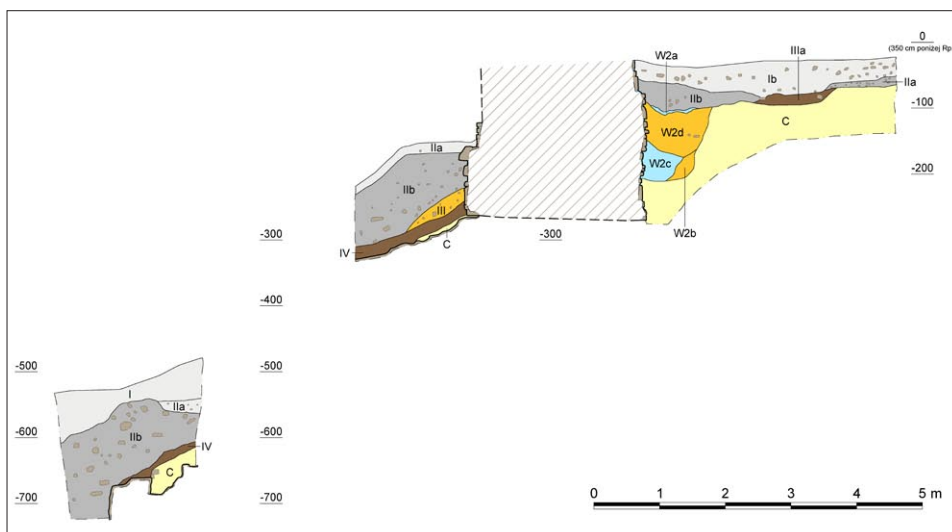

Ryc. 13. Korzkiew – zamek. Fragment bruku kamiennego z XVII wieku na dziedzińcu. Widok z góry, od północy. Fot. T. Kalarus

Fig. 13. Korzkiew Castle. Fragment of stone pavement from the 17th century in the courtyard. Top view, facing north. Photo T. Kalarus

W żadnym z wykopów na terenie zamku i na przedpolu muru obronnego nie natrafiono na warstwę humusu naturalnego. Brak humusu mógł być spowodowany dużym spadkiem zbocza, który utrudniał utrzymanie się warstwy naturalnego spróchniczenia stropu calcowej gliny lub niwelacją części wzgórza, w obrębie murów zamku. Warstwa humusu zachowała się tylko poza obrębem fortyfikacji zamku, po południowej stronie drogi dojazdowej do zamku. W wykopach nie natrafiono również na jakiegokolwiek ślady osadnictwa z okresu poprzedzającego budowę zamku.

W II połowie XIV wieku, na kulminacji cypla wzniesiono kamienną wieżę mieszkalną, prostokątną w rzucie, z wąskimi strzelnicami w ścianach (Niewalda 1969: 40–41; Niewalda 1972: 15; Niewalda 1995: 108; Niewalda 1998: 51). Masywna budowla mieszkalno-obronna jest najstarszym elementem zamku. Badania nie dostarczyły jednoznacznych źródeł archeologicznych dotyczących czasu powstania wieży mieszkalnej. Warstwy budowlane występujące w wykopie usytuowanym w pomieszczeniu parteru mogą pochodzić z czasu jej budowy, lecz nie natrafiono w nich na zabytki ruchome, pozwalające na ustalenia chronologiczne. W okresie późnośredniowiecznym nawierzchnię parterowego

Ryc. 14. Korzkiew – zamek, wykop VIIIIB, XIX, XXI. Przekrój nawarstwień przy murze obronnym od strony dziedzińca i na przedpolu. Oprac. R. Myska

Fig. 14. Korzkiew Castle, trenches VIIIIB, XIX, XXI. Cross-section of layers at the defensive wall from the side of the courtyard and in the foreground. Compiled by R. Myska

pomieszczenia wieży stanowiła chyba skała wapienna i częściowo klepisko gliniane, którego fragment odsłonięto na głębokości od 35 do 65 cm. Natrafiono w nim na pojedynczy fragment ceramiki z końcowej fazy okresu późnośredniowiecznego.

Równocześnie z budową wieży, także w II połowie XIV wieku, zamek otoczony został kamiennym murem obronnym (Niewalda 1969: 41; Niewalda 1972: 15; Niewalda 1998: 51). Mur ten otaczał dziedzińiec o nieregularnym kształcie, rozciągający się wachlarzowato po południowej stronie wieży mieszkalnej. Przebieg muru obronnego dostosowany był do ukształtowania wzgórza: poprowadzono go wzdłuż stromych zboczy od północno-wschodu i od zachodu, a w narożniku południowo-zachodnim i południowo-wschodnim linia muru załamywała się ostro. Od południa mur obronny zamku przecinał łagodne zbocze wzgórza.

Rezultatem omawianych badań archeologicznych jest ustalenie sposobu budowy fundamentu muru obronnego zamku. Na dziedzińcu rozpoznano wkop związany z budową fundamentu muru, przebiegający wzdłuż południowego odcinka fortyfikacji. Szerokość wkopu wynosiła 100–110 cm, a głębokość od 210 do 270 cm. Wkop budowlany przy murze wypełniała żółta glina, poprzedzielana co 70–110 cm warstewkami zaprawy wapiennej z okruskami kamieni wapiennych. Przebiegały one na poziomie warstw wyrównawczych i horyzontalnych dylatacji w fundamencie muru obronnego. Zatem po zbudowaniu kolejnych warstw muru zasypywano wkop budowlany do poziomu ostatniej warstwy wyrównawczej, a następnie podwyższano mur o kolejną, prawie metrową warstwę. We wkopie, w jednej z warstewek zaprawy, znaleziono ułamek naczyńia z XIV wieku, a w warstwie ziemi nakrywającej zasypisko wkopu występowała ceramika charakterystyczna dla XIV i XV wieku. Źródła archeologiczne mogą stanowić potwierdzenie datowania budowy muru obronnego na II połowę XIV wieku, ustalonego na podstawie wcześniejszych badań historycznych i architektonicznych.

Teren dziedzińca został prawdopodobnie zniwelowany przed rozpoczęciem budowy muru obronnego. Być może żółta glina stanowiła nasyp wyrównawczy pomiędzy pierwotnym zboczem wzgórza i murem obronnym. Konieczność wyrównania terenu dziedzińca, który obejmował górną część południowego zbocza wzgórza, spowodowana była dużym spadkiem terenu, który znalazł się w obrębie muru obronnego.

W najstarszej fazie funkcjonowania zamku nawierzchnia dziedzińca była gruntowa i tworzyła ją warstwa ciemnej ziemi, która zachowała się w środkowej i południowo-zachodniej części, na głębokości 40 cm. Warstwa, która zalegała bezpośrednio na calcu, zawierała węgielki i bryłki polepy oraz ułamki naczyń datowanych na okres od XIV do I połowy XVI wieku. Podobna warstwa ziemi występowała także w południowej części dziedzińca, wzdłuż muru obronnego, na zasypisku wkopu budowlanego.

Stratygrafia południowo-zachodniej części dziedzińca, w miejscu zbudowanych w późniejszym okresie budynków wskazuje, że w okresie późnośredniowiecznym i do XVII wieku w okresie nowożytnym, poziom tej części znajdował się znacznie niżej od części południowej dziedzińca. Występowały tam tylko nowożytne warstwy nasypowe, o grubości około 150 cm, stanowiące zasypisko współczesne z powstaniem zabudowy zachodniej części dziedzińca. Obniżenie poziomu tej części wzgórza mogło być wynikiem eksploatacji skały wapiennej w okresie późnośredniowiecznym, w celu pozyskania materiałów do budowy murów zamku.

Nawierzchnię przedpola muru obronnego zamku od II połowy XIV do II połowy XVI wieku stanowiła warstwa ciemnej ziemi, o grubości 25 cm. Zachowała się w obrębie zbudowanej później bramy, na głębokości 70 cm. Nawierzchnię przedpola przy baszcie zachodniej stanowiła podobna warstwa ziemi, odkryta na głębokości 90–150 cm przy murze obronnym i na głębokości 140–200 cm na stoku wzgórza.

W wyniku badań architektonicznych wykonanych w latach 1970–1972 ustalono, że w XV wieku (około połowy) dostawiono do muru obwodowego dwie baszty: wschodnią i zachodnią (Niewalda 1972: 16; Niewalda 1995: 110). W omawianych wykopach nie natrafiono na żadne ślady tej działalności. W tym samym czasie na krawędzi dolnej platformy południowego stoku wzgórza usypany został wał ziemny, a przed murem obronnym przekopano suchą fosę. Zarys fosy został uchwycony podczas badań w 1969 roku (Mączyńska 1969: 3; Niewalda 1972: 13, 16, 17; Niewalda 1995: 110). U podstawy wału zbudowano mur kamienny, który stanowił wsparcie dla mostu przed bramą. Ostatnie badania archeologiczne nie przyniosły żadnych odkryć elementów fortyfikacji zewnętrznych.

Badania archeologiczne w latach 1998–2000 nie dostarczyły żadnych źródeł, które można wiązać z fazą późnogotycką, wyróżnioną w wyniku badań architektonicznych (Niewalda 1969: 41; Niewalda 1998: 51), datowaną na przełom XV i XVI wieku. W fazie tej nastąpiła rozbudowa części zamku usytuowanej po północnej stronie wieży mieszkalnej.

W kolejnej fazie, datowanej na podstawie badań architektonicznych na ostatnią ćwierć XVI wieku, nastąpiła gruntowna, renesansowa przebudowa zamku, a do muru obronnego dostawiono budynek bramny (Niewalda 1969: 42–43; Niewalda 1972: 17; Niewalda 1995: 110; Niewalda 1998: 52).

Przeprowadzone badania archeologiczne dostarczyły nowych źródeł związanych z powstaniem budynku bramnego. Śladem wznoszenia bramy była warstwa budowlana występująca na przedpolu, na głębokości 160–170 cm, oraz nasyp gliniasty, o grubości 20–35 cm. Wewnątrz bramy, wzdłuż muru czołowego, przebiegał wkop budowlany, o szerokości 50–65 cm i głębokości 110 cm, w którym znaleziono zabytki z XIV i XVI

wieku. Podobny wkop, zawierający w wypełniku ułamki naczyń z II połowy XVI wieku, rysował się przy murze czołowym izby stróża, przylegającej do bramy od zachodu. Na zasypisku wkopu i częściowo na calcu zalegał nasyp, o grubości 10–20 cm, którego strop stanowił prawdopodobnie nawierzchnię wnętrza bramy w końcu XVI wieku. Poziom przejazd w bramie znajdował się wówczas ponad 100 cm niżej od progu barokowego portalu, zamontowanego w późniejszym okresie.

Do tej samej fazy należy budowa sklepienia lub przebudowa ścian w wieży mieszkalnej. Za ślad tych działań może być uznana warstwa budowlana, wyróżniona w wykopie wewnątrz wieży.

Dalsza rozbudowa zamku nastąpiła w XVII wieku i obejmowała zachodnią część obecnego dziedzińca oraz bramę. W wyniku badań architektonicznych ustalono (Niewalda 1972: 18), że w pierwszej połowie XVII wieku zawałiła się czołowa ściana bramy. Po jej odbudowaniu została wzmocniona od zewnątrz oszkarpowaniem. Równocześnie przebudowany został podjazd do zamku, który wsparty był na ceglanej arkadzie, przeruconej nad fosą. Wnętrze bramy podzielono na sienć przejazdową i małe pomieszczenie po wschodniej stronie przejazdu. Około połowy XVII wieku wstawiono kamienny portal bramy (Niewalda 1972: 18), którego próg umieszczono ponad 100 cm powyżej poziomu wcześniejszej nawierzchni sieni przejazdowej.

W zachodniej części dziedzińca powstały w XVII wieku dwa budynki (lub budynek o dwóch pomieszczeniach), usytuowane pomiędzy wieżą mieszkalną i murem obronnym. Od pozostałej części dziedzińca oddzielone były murem ceglany, odkryty w 1969 roku (Niewalda 1969, rys. 1, 2; Niewalda 1972, fot. 15; Niewalda 1995: 112; Niewalda 1998: 55), który przebiegał na przedłużeniu południowej ściany wieży mieszkalnej. Budowa i funkcjonowanie tych budynków nie znajdują żadnego potwierdzenia w źródłach pisanych, co nie pozwala na jednoznaczną identyfikację ich funkcji.

Kamienne fundamenty tych obiektów budowane były częściowo w szalunku z desek, a przestrzeń pomiędzy nimi wypełniono nasypami gruzowymi z bryłami zaprawy i wkładkami gliny. Nasypy, o łącznej grubości około 150 cm, zawierały ceramikę z XVI i XVII wieku, co datuje powstanie budynków i wypełnienie obniżenia terenu na XVII wiek.

W obrębie pomieszczenia przylegającego do wieży mieszkalnej znajdowała się posadzka z cegieł, ułożonych ukośnymi rzędami na warstwie gliny. W glinie pod posadzką znaleziono ułamki naczyń z XVI i XVII wieku oraz formę do wypieku pierników z II połowy XVI wieku. Forma do pierników, z negatywem orła jagiellońskiego na jednej stronie i jelenia na drugiej jest najciekawszym zabytkiem ruchomym, pozyskanym podczas omawianych badań. Posadzka ceglana była w II połowie XVII wieku nawierzchnią parterowego pomieszczenia przylegającego do wieży. Nie zachowały się natomiast ślady poziomu użytkowego drugiego pomieszczenia, zajmującego południowo-zachodnią część obecnego dziedzińca.

Po zabudowaniu zachodniej części dziedzińca zamkowego, pozostałe jego partie otrzymały w XVII wieku nawierzchnię brukową, z kamieni wapiennych, ułożonych bezpośrednio na warstwie ziemi. Poziom nawierzchni dziedzińca opadał lekko ku południowi. Fragment tego bruku, z rynsztokiem biegnącym wzdłuż muru obronnego, odkryty został podczas badań w 1969 roku (Mączyńska 1969: 1; Niewalda 1972: 9).

Nawierzchnię przedpola po południowej stronie bramy mogła stanowić w XVII i XVIII wieku warstwa ciemnej ziemi, o grubości 15–30 cm, której strop uchwycono na głębokości 95 cm przy bramie i 155 cm dalej na południe.

PIŚMIENNICTWO

- Bogdanowski J. 1994. *Sztuka Obronna. Natura i Kultura w Krajobrazie Jury*. Kraków, s. 148–149.
- Guerquin B. 1974. *Zamki w Polsce*. Warszawa, s. 156–157.
- Kajzer L., Kołodziejcki S., Salm J. 2001. *Leksykon zamków w Polsce*. Warszawa, s. 229–230.
- Katalog Zabytków w Polsce*. 1953, t.1, z.12 woj. krakowskie, pow. olkuski. Warszawa, s. 292–293.
- Kołodziejcki S. 1994. *Średniowieczne rezydencje obronne możnowładztwa na terenie województwa krakowskiego*. Kraków, s. 145–147.
- Kornecki M. 1966. *Zamki i dwory obronne Ziemi Krakowskiej*. Kraków, s. 71–72.
- Lelek R. 2004. *Ceramika z zamku w Korzkwi (XVI-XVII w.)*. Kraków.
- Leńczyk G. 1983. *Katalog grodzisk i zameczysk z terenu Małopolski* (oprac. S. Kołodziejcki). Kraków, s. 22, ryc. 33.
- Ludwicki S.N. 1938. *Ruiny zamku w Korzkwi*. „Ziemia” R. 28, z. 3, s. 45–47.
- Malkiewicz A. 1959. *Ruiny zamku w Korzkwi, Dokumentacja architektury*. Kraków (mps w archiwum WUOZ w Krakowie).
- Mączyńska M. 1969. *Sprawozdanie z badań wykopaliskowych na Zamku w Korzkwi, pow. Kraków w r. 1969* (mps w archiwum WUOZ Kraków).
- Myszka M. 2003. *Wyniki ratowniczych badań archeologicznych przeprowadzonych na zamku w Korzkwi w latach 1998–2000*. Kraków (mps w archiwum WUOZ w Krakowie).
- Niewalda W. 1969. *Ruiny zamku w Korzkwi. Ekspertyza architektoniczno-historyczna*. Kraków (mps w archiwum WUOZ w Krakowie).
- Niewalda W. 1971. *Średniowieczny zamek w Korzkwi w świetle ostatnich badań*. „Sprawozdania z posiedzeń PAN”, t. XIV:1, 1970. Kraków, s. 378–381.
- Niewalda W. 1972. *Architektoniczne badania murów obronnych, baszt, bramy i przedbramia zamku w Korzkwi*. Kraków (mps w archiwum WUOZ w Krakowie).
- Niewalda W. 1995. *Średniowieczny Zamek w Korzkwi w świetle ostatnich badań architektoniczno-historycznych*. „Teki Krakowskie” II. Kraków, s. 101–112.
- Niewalda W. 1998. *Problemy badawcze i adaptacyjne zamku w Korzkwi*, „Teki Krakowskie” VII, Kraków, s. 51–58.
- Sukertowa E. 1923. *Korzkiew*. „Ziemia” VIII. S. 74–78.
- Szczaniecki P. 1998. *Zamek w Korzkwi i jego właściciele (dziesięć opowieści)*. Kraków.
- Szlezzynger P.S., *Zamek w Korzkwi. Badania historyczne i ikonograficzne, projekt, etapy odbudowy*, „Ochrona Zabytków” 2003, nr 3–4, s. 5–24.
- Tomkowicz S. 1912. *Dwór obronny szlachecki z XVI w. w Korzkwi*. „Sprawozdania Komisji Historii Sztuki” VIII. Kraków, s. 272–285.
- Zamorski R. 1860. *Zamek w Korzkwi*. „Tygodnik Ilustrowany” I. Warszawa, s. 151–152.

SUMMARY

The archaeological rescue research in the area of Korzkiew Castle was conducted in 1998–2000 by the author of this study, on the commission of Donimirski Pałac Pugetów Business Center. All the groundworks connected with the rebuilding of the castle were carried out under archaeological supervision. The archaeological research was a

continuation of the research from 1969–1971, connected with the architectural research conducted in the castle by architect Waldemar Niewalda. The trenches explored in 1998–2000 were marked (in the order of their exploration) with the Roman numerals XVIII to XXXI. Conclusions emerging from the archaeological research are presented here in connection with the results of previous historical, architectural, and archaeological research.

In the second half of the 14th century, a stone residential tower, rectangular in plan, with narrow arrow slits in the walls was erected on the top of the promontory. Parallel with the construction of the tower in the second half of the 14th century, the castle was surrounded by a stone defensive wall. The wall surrounded an irregularly shaped courtyard (its outline resembling a fan), which extended to the south of the residential tower. The course of the defensive wall was adapted to the shape of the hill: it ran along steep slopes from the north-east and west. In the courtyard, a trench connected with the construction of a wall foundation was identified, running along the southern section of the fortifications. The trench was 100–110 cm wide and 210–270 cm deep. The construction trench adjacent to the wall was filled with yellow clay, separated every 70–110 cm with layers of lime mortar with limestone rubble. These building layers correlated with the levelling layers and horizontal expansion joints in the foundation of the defensive wall. After successive layers of the wall were built, the construction trench was backfilled to the level of the last levelling layer, and then the wall was raised by another layer, almost 1 meter high. In the oldest phase of the castle's functioning, the courtyard had an earthen surface. It was made of a layer of dark earth 40 cm deep, which has survived in the central and southwestern parts, and was located directly on the undisturbed soil. The same layer of earth was also recorded in the southern part of the courtyard, along the defensive wall, on the backfill of the construction trench.

In the last quarter of the 16th century, a gatehouse was added to the defensive wall. The erection of the gate is evidenced by a construction layer recorded on the foreground, at a depth of 160–170 cm, and a clay embankment 20–35 cm thick. Further expansion of the castle in the 17th century included the western part of the present courtyard and the gate. In the western part of the courtyard, two buildings (or a building with two rooms) were built in the 17th century, situated between the residential tower and the defensive wall. They were separated from the rest of the courtyard by a brick wall, discovered in 1969. The stone foundations of these buildings were partly built using timber formwork, with the space inside filled with rubble, having a total thickness of about 150 cm. The room adjacent to the residential tower had a floor made of bricks arranged in diagonal rows over a layer of clay. In the clay under the floor, fragments of vessels from the 16th and 17th centuries were found, along with a gingerbread mould from the second half of the 16th century, with a negative of the Jagiellonian eagle on one side and a deer on the other. After the western part of the castle courtyard was built up, its remaining parts were covered with a limestone pavement in the 17th century, laid directly on the layer of ground. The surface of the courtyard sloped slightly towards the south. A fragment of this cobblestone, with a gutter running along the defensive wall, was discovered during the research in 1969.